КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ВЕРЕСНЯ 1930. | Ч. 9 | РІК ВИДАННЯ III

13-ий Міжнародній Кооперативний Конґрес.

1. Склад конґресу та його характеристика.

Відень, чарівна наддунайська столиця, гостив у другій половині серпня ц. р. гостей з усіх кінців земної кулі — з усіх майже країв Европи, з Америки, з Китаю, Туркестану, Індії, — гостей-будівничих нового господарського ладу, опертого на кооперативній ідеольоґії. О год. 10. дня 25. серпня у найбільшій віденській салі Konzerthaus-у під ореолом семибарвного кооперативного прапора, при звуках орґанів відкрито 13. Міжнародній Кооперативний Конґрес в присутности 604 делеґатів (це число відтак зросло, так, що доходило цифри 700).

Міжнародній Кооперативний Конґрес, це найвищий законодатний орґан Міжнародного Кооперативного Союзу (I. C. A.), заснованого 1895 р. Союз цей обєднує днесь чолові кооперативні орґанізації, на жаль ще не всі, із 40 держав світа. Вони репрезентують 55 міліонів членів, переважно голов родин. Союз відбуває свої зїзди що три роки, кожний раз в іншій державі (останній зїзд був 1927 р. у Штокгольмі). Міжнародні кооп. зїзди є важним засобом поступу кооп. життя, бо тут стрічаються і знайомляться з собою діячі кооп. руху ріжних країн, обмінюючись між собою досвідом і навязуючи ділові зносини. Таким чином створюється настрій спільности стремлінь по ріжних країнах і тим самим вишліфовується сама ідея кооперації, як нової форми господарських взаємин.

Як ми вже згадували, не всі кооперативні орґанізації є членами М. К. С. Більшість обєднаних орґанізацій це споживчі союзи. На це склалися ріжні причини. Передовсім є поза М. К. С. ті кооп. орґанізації, що обороняють інтереси купецтва. Вони покинули М. К. Союз ще до війни, а деякі краєві союзи подібного типу, як прим. австрійський, зробили це недавно. Це явище зрозуміле, бо вся решта союзних орґанізацій стремить власне до заступлення приватного торгов. посередника кооперативною торгівлею. Далі є поза М. К. С. деякі, навіть великі, союзи сільсько-господарської і кредитової кооперації (прим. німецькі, французькі, австрійські, чеські), на що склалися ріжні причини, між іншими політичне наставлення провідників цього руху, більше прихильне суспільно-заховавчим течіям. Є однак ознаки, що під

цим зглядом іде до кращого; великим кроком по лінії навязання тісніших взаємин з сільсько-господарською кооперацією є власне цей 13. зїзд у Відні. Тут покладено моральні підвалини під ширше, не вузько доґматичне розуміння завдань кооперації. Хоча президія МКС. у свойому звідомленні за останнє трирічча, зараз на першій сторінці, підкреслила, що основною базою Кооперативного Союзу вважає чисто споживчу кооперацію, то після цього Конґресу мабуть змінить свій погляд; вже навіть такі колишні теоретики чисто споживчої кооп. програми, як Пуассон, виступали на цьому Конґресі в дуже рішучій формі за допущенням до Союза усіх сільсько-господарських кооператив, якщо вони тільки визнають основні рочдельські прінціпи. (Про це далі).

Західно-українську кооперацію на Конґресі репрезентували пп. дир. О. Луцький від РСУК, і дир. М. Заячківський від Нар. Торговлі. Друге місце РСУК і теж другий мандат Н. Т. були на жаль необсаджені. Від кооперації Рад. України делеґатами рахувалися пп. Ашкеназе і Якубенко. Промовляв тільки один раз д. Якубенко (по українськи). Зазначивши, що промовляє від української кооперації, згодом забув про це і говорив від „російської кооперації“. Взагалі на Конґресі майже не було чути офіційної назви „Рад. Союз“, а тільки Росія, російська делеґація, Росіяне. — Ціла совіцька делеґація складалася з... осіб, переважно Росіян, було там теж кілька людей жовтої раси; один з них навіть промовляв мовою якогось туркестансько--монґольського племени. Совіцька делеґація відзначалася тим від всіх інших учасників Конґресу, що з засади виступала проти всіх референтів і всіх поставлених резолюцій; на її думку в цілім МКС, в його ідеольоґії і роботі нема нічого доброго і слушного, а самий Союз є причіпкою міжнародного капіталу та його слугою. Таке з гори предузяте наставлення привело радянську делеґацію м. і. до такого куріозного висновку, що вона голосувала проти співпраці кооператив споживачів з кооперативами с.-г. продуцентів, хоч самий большевизм власне від ряду літ проповідує „смичку“ міста з селом! — Хто одначе бачив большевицькі делеґації давнішими часами на европейських зїздах, той спостерігав, що цим разом їх виступи були на загал „коректніші“ по формі і досить здержані що до змісту. Це вже не була та бутафорія і певність себе, що кидала визов цілому світові.

З делеґацій інших народів, очевидно, перше місце що до чисельности, припало Анґлійцям 116, Французам 61, та Німцям 116. З Анґлійців першу скрипку грає цим разом старенький *Allen*, начальний директор менчестерської гуртівні; з Німців Lorenz, директор анальоґічної німецької установи в Гамбурзі, з Французів Е. Пуассон і А. Тома, директор міжнародного уряду праці, (тут виступає як французький кооператор).

Референти і дискутанти говорять в засаді котроюсь з 3 мов: анґлійською, німецькою або французькою. Тільки радянська делеґація користується також іншими мовами, даючи відразу власний переклад в німецькій мові. Всі промови перекладаються зразу на дві другі мови. Реферати дістають учасники готові до рук, отже звичайно приступається відразу до дискусії, що найвище референт дає коротке резюме своїх думок.

Предметом нарад Конґресу, крім звичайних точок (звідомлення з діяльности і вибір керовництва), є цим разом такі справи: 1. економічної політики кооперації; 2. відношення між кооперацією споживачів і с.-господарською; 3. справа продажі на кредит. Розуміється, що попри ці основні справи, мимоходом були порушені й інші, як прим. справа міжнародньої кооп. гуртівні і міжнар. кооп. банку, відношення кооперації до політичних партій, питання міжнароднього замирення і т. п., але центр уваги Конґресу — і то не тільки після пляну орґанізаторів, але також дякуючи збігові обставин — був звернений на справу відносин між двома основними видами кооперації. (Цікаво, що подібно було і 3 роки тому назад у Штокгольмі; це свідчить, що справа ця стає пекучою і жизненною).

2. Відкриття Конґресу і дискусія над звідомленням.

Хоч вступні і привітальні промови носять звичайно декляративний характер, то деякі з них варті особливого зазначення. У своїй вступній промові голова М. К. С. п. В. Таннер, зазначив між іншим, що міжнародність кооперативного руху виявляється не тільки у відбуванні спільних зїздів, не тільки у сфері ідейного зближення кооператорів ріжних народів, але й у реальній господарській діяльности. Вже започатковано діяльність міжнародньої закупочної централі а також плян співпраці кооперативних банків та асекураційних установ ріжних держав зачинає наближуватися до здійснення.

Віцебурмістр Відня Еммерлінґ звернув увагу на те, що техніка виробництва в наші часи доступила уже високого рівня, але поділ дібр і споживання остають далеко позаду.

Представник сільсько-господарської кооперації Австрії, прелат Бавхінґер виголосив знаменну промову, яка звернула на себе загальну увагу і була принята горячими оплесками. Він говорив:

„Вітаю вас іменем цілої сільсько-господ. кооперації Австрії. Кооперація чи то в области продукції чи споживання не появилася припадково. Нужда породила їх обоє. Як-би не було лихви, то не булоб кооператив. Для того кооперація, це висока, гуманна ідея. Вона є рятунком для народу від лихви великого капіталу, це є самопоміч обєднаного, в правді і любові злученого народа у боротьбі з визиском. І тому я вітаю таокж це зібрання в імени визискуваного убогого і голодуючого люду.

Ми, представники кооперації ріжних видів, не повинні йти окремо, нам треба обєднання (оплески). Кооперативи продуцентів і споживачів, подаймо собі обопільно руки до співпраці (живі оплески). Далі промовець звертає увагу над надмір посередників. Кооперативи споживачів мусять увійти в прямі зносини з кооперативами продуцентів, йдучи до спілної мети: злуки споживання і продукції цілого світа, щоби тим способом злагідніти нужду голодуючого населення!“

Такий голос з кругів австрійського хліборобства, голос привітання по адресі кооператорів, як не як у більшости близьких соціялізму, є дуже знаменний, може навіть неожиданий. Він свідчить, що очевидно не всі хліборобські круги є так непримиримі до міського споживача, як це думають, а в кожнім разі твердять провідники австро-

німецької робітничої кооперації. Обєктивний і розумний голос о. Б. тим відраднійший, коли взяти на увагу напружені міжклясові і міжпартійні відносини в Австрії. Отже не диво, що „Arbeiter-Zeitung", орґан господарів Відня і вгощателів Конґресу соціяльних демократів, привітав виступ о. Б. надзвичайно щиро і радісно:

„На відкритті Міжнар. Кооп. Конґресу вчора виголосив вожд сільсько-господ. кооператив Австрії Прелат Бавхінґер знамениту промову, пересякнуту соціяльним духом і християнським співчуттям для убогих і злидарів, видвигаючи високу господарську ціль: безпосередні, ніякою посередньою торгівлею і зисками невязані звязки між кооперативами споживачів і сільських продуцентів. У палкій промові обстоював Бав-ер таку господарську співпрацю між робітниками і селянами, між трудовими людьми села і міста. Він говорить правду: нещастя капіталістичної продукції, безмислні хитання і перебої цього шкідливого господарського устрою можуть скінчитися аж тоді, коли продукція і поділ будуть переорґанізовані на інших підставах."

Звідомлення виконавчого комітету МКС, надруковане і розіслане союзним орґанізаціям ще до зїзду, не викликало-б довшої дебати, якби не виступи радянських делеґатів. Їх засадниче становище сформулював Бадаєв у слідуючий спосіб:

Справа мира і його оборони є річ перворядної ваги для пролетаріяту і совіцька делеґація кількакратно ставила її на порядок нарад екзекутиви МКС. Підчас коли у Рад. Союзі, мовляв, добробут мас народніх постійно підноситься, зростає у капіталістичних країнах господарський хаос, чого найвиразнішим проявом є остання господарська кріза. Поруч з нею іде зріст політичної реакції, фашизму та виринає можливість нової імперіялістичної війни та нового нападу на Рад. Союз. Пропонує поставити цю справу на порядок нарад, як також справу кооперативної допомоги страйкуючим і безробітним.

Другий рад. промовець, Мещеряков критикував бездіяльність проводу Союза у соціяльних питаннях і взагалі втікання від живих проблєм життя (допомога страйкуючим, боротьба з трестами і т. д.).

Були однак і річеві критичні голоси що до діяльности екзекутиви, а саме головно від двох французьких промовців: Пуассона і Тома, отже від авторітетних осіб. Пуассон критикував доґматичність в проводі Союза і його здержливість що до с.-госпор. кооператив. Взагалі промовець має враження, що внутрі Аліянсу існують нахили до перемінення Союзу в якусь секту чи конціль, котрий мав-би займатися установлюванням доґм і киданням анатем. Зате не стає в М. С. практичної, позитивної роботи. Хочемо практичної міжнародньої кооперативної роботи. Праця міжнар. гуртівні, банку, преси, шкіл була-би много важніша, як самі теоретичні дискусії.

Альберт Тома (Франція) ставить додаткове внесення що до вироблення програми практичної діяльности Союзу. Союз повинен приймати участь в усіх проявах міжнародного господ. життя, як заключування торгов. договорів, митні конференції при Союзі Народів і т. д. З тої діяльности він повинен складати що-року звідомлення усім союзним національним орґанізаціям.

(Взагалі малося враження, що серед французької делеґації є настрій критичний відносно проводу і його фактично невеликої діяль-

ности). Тома ужив навіть вислову: „наша добра фея, що нас має вивести в світ, між люде, наш М. К. С. покищо ще трошки спить“...

Політику Союзу відносно сільсько-господ. кооператив обороняв Льоренц (Нім.), покликуючись на статут М. К. С., де сформулувана ідеольоґія Союзу. Перший параґраф каже:

„Міжнар. Кооп. Союз, бажаючи продовжувати і довершити діло рочдельських піонірів, ставить собі за мету, при повній самостійности і тільки власними засобами заступити існуючий нині устрій приватного господарства опертого на конкуренційній боротьбі — устроєм кооперативним, опертим на взаїмности і самопомочі, що матиме на оці інтереси загалу“. — Значить, каже Льоренц, Союз стремить до усунення капіталістичного господарства; ми можемо приймати в члени лише такі орґанізації, котрі поділяють з нами ту ціль.

Відповідав Льоренц теж Бадаєву, закликаючи радянські круги, щоб вони самі дали початок до світового замирення, припинивши зброєння (на салі живе признання). Також що до великих успіхів рад. господ. будівництва та зростання добробуту населення не є воно так, як упевняв Бадаєв. Ми, Німці, є проти фашизму, але також проти диктатури малої частини пролєтаріяту над рештою. Ми є прихильники демократії.

Навязуючи до цієї-ж теми підчеркнув Люстіґ (Чехія), що є демаґоґією, коли радянські делєґати беруть за зле Кооп. Союзові його звязки з Союзом Народів, коли одночасно рад. чинники самі піддержують живі звязки з капіталістичним світом, де лиш можуть. Ми стремимо до нового господарського устрою і власне тому хочемо для нашої системи виборювати належне їй місце серед існуючого капіталістичного режиму.

Делєґат з Палєстини (Сабарскі) підносив питання про навязання тісніших зносин з міжнародніми робітничими орґанізаціями. І тут забрав слово Льоренц, (який, малося враження, був наче голосником екзекутиви), звертаючи увагу на невтральність Коопер. Союзу, яка не дозволяє йому входити в офіційні постійні звязки з будь якими політичними чи конфесійними орґанізаціями. В М. К. С. є обєднані люде найріжніших світоглядів і політичних та релігійних прямувань.

Пані Баришнікова, пристійна і з гарними манєрами радянська делєґатка пробувала у добрій французькій вимові атакувати М. К. С. за його... співпрацю з міжнароднім капіталом. Реплікував опять Льоренц з Гамбурґа і дуже успішно. Він навів ряд прикладів інтересів, які радянські чинники робили з капіталістичними трестами і картелями. „Наші руські друзі — говорив Л... — мусять відучитися від манєри приймати за злочин іншим те, що самі роблять“. — Пані Баришнікова по тих словах замовкла.

В дискусії над звідомленням порушено теж справу Міжнар. кооп. банку. Як стоїть ця справа, можна судити з промови д-ра Реннера, члена екзекутиви М. К. С., директора Робітничого Банку у Відні. Справа ще не назріла до практичної реалізації, як довго у всіх державах нема сильних краєвих кооперативних банків. Отже перш за все належить розбудовувати на місцях кооперативне банківництво, а коли це станеться і скрізь будуть надвишки капіталів, тоді можна буде їх зосередити і вжити на фінансування спільних гуртових закупів.

По затвердженні звідомлення екзекутиви і ухваленні відповідних резолюцій полагоджено ще одну меншої ваги справу, яка однак викликала доволі темпераментну дебату. Екзекутива прийшла з внесенням про скасування інституту почесних членів, предбаченого статутом. Проти цього внесення говорив доволі схвильовано проф. Ш. Жід (досі не був в колеґії почесних членів!), проф. С. Бородаєвський (мав мандат від Арґентини), Анґлієць Гейвард. Все таки внесок екзекутиви перейшов (384 голосів проти 307).

При цій статутарній дебаті піднесли рад. делеґати домагання про зменшення їх грошевої вкладки до Союза. Згідно з нині обовязуючою нормою членську вкладку платиться після числа членів, обєднаних в союзних орґанізаціях, але кількість мандатів на конґресі, яку може мати одна орґанізація, є обмежена: один край може мати максімум 25 проц. всіх голосів на Конґресі. Радянські кооперативи виказують величезне число членів (невідомо, кілько в тім числі є паперових членів) і тому мусять платити дуже поважні суми. (Прим. одна Рад. Україна вплатила в ост. триріччу поверх 890 фунтів шт., тоді як Анґлія вплатила поверх 1200 фунтів). Конґрес однак станув на становищі, що усталені норми вкладок і голосів є правильні і відкинув внесення радянської делеґації.

Відтак обрано новий склад екзекутиви М. К. С. Головою остав В. Таннер, вибраний в друге; решта складу з малими змінами та сама, що була досі.

3. Відношення між споживчими і с.-господарськими кооперативами.

Дебату над цим надзвичайно актуальним питанням, яке стало фактично центральною проблємою Конґресу, започаткував реферат п. Т. Аллена (Th. Allen), його доповненням був реферат А. Кернса (A. Cairns) про канадійську пулеву орґанізацію фармерів. Оба реферати будуть подані в скороченні в Кооп. Республиці, тому тут подамо тільки резюме обох референтів і зміст дискусії.

Т. Аллен: Хліборобство творить, а почасти вже створило нові форми збуту своїх продуктів, форми свої, власні, оперті на кооперативній орґанізації. Питання: чи продуцент орґанізується проти споживача? Це є те саме, що запитати: чи споживач орґанізується проти продуцента? Обі сторони заперечуть ці питання, обі твердять, що є досить місця для співпраці. Коли це станеться, коли наступить безпосередній обмін між ними, тоді буде покладена підвалина під нову добу господарського розвитку. Думаю, що в майбутньому не буде сили, щоб могла перешкодити зближенню продуцента зі споживачем. Побоювання, що може прийти до визиску спож. продуц., через надмірно високі ціни не є оправдане. Це булоб можливе до подумання тільки що до продуктів, де є можливе монополістичне опанування ринку; це булаб господарська диктатура, але диктатури взагалі є недовговічні. — Нас кооператорів втішає незмірно факт, що хліборобство орґанізується у кооперативній формі. Нашим завданням є допомогти цьому і звести цю струю на шлях тісного звязку з орґанізацією споживачів.

Свою промову, повну реалізму і тверезого розуміння справ, Аллен закінчив знаменною і притім поетичною фразою, зверненою очевидно в бік доктринерів т. зв. інтеґрально-споживчої кооперативної програми:

„Я знаю, деякі наші друзі ожидають взнеслої пісні кооперативно ідеї від повного, звучного тону о д н о г о, єдиного орґану, однак я думаю, що також симфонія, созвук ріжних інструментів дає гарну пісню. З довірям і надією я стріну включення цих нових інструментів у нашу симфонію“ (рясні оплески).

Андрю К е р н с додав до свойого друкованого реферату про канадійський пул ось-такі цікаві думки:

Чи справді існує природня суперечність інтересів між споживачем і продуцентом? Це є примітивний і короткозорий погляд. Але ним не можуть руководитися відповідальні економісти. Думаючий споживач знає, що річ не в тім, щоби ціна була хвилево найнища, але в тім, щоби мати запевнене постійне і правильне джерело закупу. Знова-ж і продуцент знає, що жадаючи надмірних цін, він ослаблює попит. І продуцент має величезний інтерес в постійности попиту і сталих цінах. Отже, дивлячись з вищої і правильної точки погляду, нема ніякого природного конфлікту інтересів між обидвома сторонами.

Канадійський кооперативний пшеничний пул кладе найбільшу вагу на тісну співпрацю зі споживачами усіх країн. Сьогодня я одержав депешу, яка звучить: Ми з великим вдоволенням приймаємо до відома допущення пшен. пула до Міжн. Кооп. Союза і маємо надію, що цим наближаємося до тісніших і тривалих зносин між споживачами і продуцентами.

До цеї точки предложено резолюцію, яку приводимо в цілости з огляду на її вагу:

„Конґрес підтверджує з натиском заходи, пороблені Союзом, біля навязання орґанічних зносин між кооперативними орґанізаціями споживачів і сільських продуцентів і вважає ці змагання найбільш успішним способом до розвязки проблеми збуту в хліборобстві.

Конґрес є пересвідчений, що орґанізація продукції може відбуватися в однаковій мірі заходами орґанізацій споживачів, які через о б є д н а н н я п р о д у ц е н т і в н а о с н о в і п р а в д и в и х к о о п е р а т и в н и х з а с а д, які не суперечать конституції М. К. Союза ані не приводитимуть до необхідних конфліктів інтересів.

Конґрес тому взиває М. К. С. продовжувати намічену лінію в напрямі о б є д н а н н я о б о х м о г у ч и х в и д і в кооперативного руху, означити необхідну кооперативну плятформу для окремих видів кооперації і старатися приєднати їх до М. К. С.“.

Так отже поставлено рубом питання про характер М. К. С.: чи він має і далі стояти на становищі переважно консументському, чи має стати загально-кооперативним обєднанням. Це маленький крок наперед порівнюючи з 1927 р., коли у Ш т о к г о л ь м і дебатувалося питання про звязок споживачів з продуцентами. Тоді вирішено засадничо про необхідність сільсько-господ. кооперації та її рівнорядність зі споживчою. Зараз ставиться справу про приєднання с.-г. кооперації до М. К. С.*)

---

*) Штокгольмська резолюція: „Рільна продукція на ш и р о к у с к а л ю н е м о ж е в е с т и с я к о о п е р а т и в а м и с п о ж и в а ч і в. В цій ділянці

Цікаво було отже, як приймуть цей визов прихильники т. зв. інтеґральної споживчої програми. Яке становище займе прим. д-р Реннер, котрий пару днів назад, у рефераті на кооп. школі посунувся до того, що осудив всі кооперативи продуцентів (як відомо, це майже виключно кооперативи селян), як антисемітські і національно-шовіністичні орґанізації і, розуміється, „bürgerliche", себто пересякнені некооперативним духом*) Що скаже проф. Жід (лідер німської школи), Пуассон і другі?

Та вони мовчали. Навпаки, як ми бачили, визнавці французької кооп. школи, як прим. відомий автор „Кооперативної республіки", Ернст Пуассон, навіть активно виступали в обороні с.-господарських кооператив, домагаючись втягнення їх до М. К. С. Очевидно доктринерська засліпленість не є прикметою французького характеру; живе реаґування на факти життя зводить французьких вождів кооперації на той самий правильний шлях, на який привела реалістичних Анґлійців практика прямих торгових зносин з кооперативами канадійських фармерів.

Лише батьківщина К. Маркса**) виделеґувала оборонця відмираючої доґми. Цю ролю приняв на себе Фаерштайн (Німеччина). Він, хоч не у різкій формі, але вспів зазначити, що вважає за правдиву кооперацію — тільки кооперацію споживачів:

„Ми будем оголосувати за резолюцією Аллена, одначе проти додаткової резолюції Ганьді,***) тому, що вона перечить основній думці самопомочі. Споживча кооперація потребує сил (особистих і фінансових) для себе самої, щоби світові показати (!), що споживча кооперація на ділі є осередком кооперативного руху взагалі".

Значить — хай гине світ, щоби тільки наше було на верху. — Правда, промовець далі старався змягчити враження від цих слів заявою, що німецька споживча кооперація вложила 15 міліонів мар., як пай у Пруську Центр. Кооп. Касу і ці гроші йдуть на підмогу хліборобству. Одначе ця наша добра воля, казав п. Ф., ослаблюється тим, що парляментарні провідники німецького хліборобського світа при кожній нагоді стають у таборі противників споживчих кооператив, підпираючи усі виїмкові заходи уряду і місцевих урядів проти інте-

---

є необхідні нові форми кооп. орґанізації, пристосовані до потреб і до методів праці та форм власности сучасного госп. стану. Орґанізація продукції і перерібки рільних плодів є природною сферою діяння с.-г. кооператив... Ці кооперативи повинні, на скілько це можливе, доконувати продажі через посередництво споживчих гуртівень"... (резолюція п. Еґґі).

*) Про перебіг кооп. школи зреферуємо в жовтневому числі К. Р.

**) Згадуємо тут імя Маркса не випадково. Хоч Маркс не мав нічогісько спільного зі споживчою кооперацією та її програмою, сформулованою м. і. Жідом і Пуассоном, то за те марксісти, від хвилі, коли навернулися до кооперації, внесли сюди того самого духа виключности, що ціхує марксізм. На їх думку споживча кооперація є рухом тільки робітництва і вона має перебрати у свої руки постепенно всю продукцію, приводячи тим способом до її повного усуспільнення в руках кооп. союзів. Для кооперації селян-продуцентів у цій концепції не має місця. Не є отже припадком, що речником цієї програми, з моментом коли її занехує Пуассон, стає марксист Реннер і др.

***) Централя мадярських сільських кооператив Ганьдя (Hangya) зголосила додаток до резолюції Аллена в тім дусі, щоб сильні кооперативні централі споживачів в міру своїх сил допомагали розбудові с.-г. кооперації (очевидно фінансово). Цей внесок був відтак цофнений.

ресів споживчої кооперації. Отже передумовою дружньої співпраці є відполітизування атмосфери між хліборобством і споживчою кооперацією".

Проти резолюції Аллєна (як проти всього взагалі) промовляв теж Татаєв з радянської делеґації. Було дуже цікаво вислухати арґументів з того боку, де вся аґітація наставлена на „смычку города с деревней"! Чим вони арґументуватимуть небажаність такої „смычки" поза межами СССР? Отже вийшло дуже мізерно, прямо смішно, так, що вже нікому не хотілося навіть реаґувати на арґументацію совіцького промовця. Він витяг карту, вже раз биту на цьому Конґресі: ви, мовляв, хочете звязку з хліборобськими кооперативами, а це-ж є капіталістичні орґанізації. Пулі співпрацюють з капіталістичними банками. У нас не те. У нас хліборобська кооперація уся наставлена на боротьбу з куркулем і на колєктивізацію сільського господарства.

З голосів у дискусії слід згадати ще промову Нестора швайцарської кооперації п. Еґґі, котрий підчеркнув, що сільсько-господарська кооперація, якщо не хоче затратити кооперативного змісту, має обороняти інтереси трудового хлібороба, з виключенням нетрудових елементів села:

„...Злука сільсько-господарських і споживчих кооператив здається мені зовсім доцільною, навіть необхідною, саме злука з тими с.-г. кооп-вами, що придержуються рочдельських засад. Така злука не обійдеться без труднощів; не слід замикати на це очей, та я думаю, що всі ті перепони можна подужати. Ми є погляду, що трудового хлібороба — кажу виразно: трудового хлібороба (der werktätige Landwirt) і робітника, продуцента і консумента можна наближати до себе щораз більше. Коли це вдасться, тоді поступ на всіх полях кооперації буде неминучий".

Виступав при цій точці теж проф. Тотоміянц, констатуючи, що є хибним думати, що селянство не є склонне до кооперативної орґанізації. Якраз навпаки, ніде так легко не йде справа кооперативна, як на селі.

Резолюція Аллєна була принята всіма голосами проти радянських. Так закінчилася головна точка Конґресу — перемогою реалізму і справжнього кооперативного духа.

4. Інтерпретація рочдельських прінціпів.

Французька делеґація предложила внесення про обрання спеціяльної комісії для інтерпретації рочдельських засад в приміненні до сучасних умов. (Як відомо, визнавання рочдельських прінціпів, є передумовою вступу до М. К. С., отже справа має засадниче значіння).

В засаді цьому внескові не спротивився ніхто, навіть совіцькі делеґати ні, хоч зі спеціяльних причин, отже внесення принято одноголосно. Але по суті зазначив відразу анґлійський делеґат J. J. Worley, що властиво нема над чим дуже дебатувати, бо ті рочдельські засади, що є умовою для приняття в М. К. С., є виложені в 1. параґрафі статута Союза. Це є: власні сили, рівність голосів без огляду на число уділів, оборона інтересів загалу і солідарність та взаємність членів.

Зате радянський оратор витяг проти рочдельських засад цілий арсенал арґументів, щоби доказати їх шкідливість. Уділи повинні бути

діференційовані після маєткового стану члена; право голосу не може залежати від величини закупна (ніколи рочдельці того не робили і не вимагали!); товарові звороти є некооперативна річ; засада політичної невтральности була придумана не самими рочдельцями, а пізніше. — Блискучу відповідь дав на ці арґументи проф. Тотоміянц.

5. Справа продажі на кредит.

Референт, п. Клєпціґ (Німеччина) поставився неґативно до спроб заводити у споживчій кооперації продаж на борг, вважаючи це сліпим наслідуванням методів приватної торґівлі. Кооперація не може знижуватися до того, щоби аж такими способами приєднувати собі клієнтелю. Кредитування руйнує і покупця і саму кооперативу.

Всі модні тепер форми кредитування (ратальний кредит, фінансування консумції, клюбовий кредит і т. д.), мають на меті штучно форсувати збут товарів, не числячись з потребами самого населення та причинюючись до легкодушного його задовжування. Референт предложив таку резолюцію:

„13. Конґрес М. К. С. звертається до всіх союзних обєднань з настійчивим предложенням, щоби у всіх споживчих кооперативах дбати про безумовне перестерігання оправданої засади купна за готівку і з найбільшим натиском протиділати кредитуванню членам“.

До цієї резолюції запропонував відомий зах.-українським кооператорам д-р Фоке (Франція) додаток в тім дусі, що поручається засновувати також в містах щаднично-позичкові кооперативи для заспокоєння потреби в кредиті, і то не типу Шульце, тільки типу Райфайзена.

Анґлійський делеґат обороняв анґлійську систему кредитування, упевняючи, що при їхній системі кредитування споживачеві не діється шкода, навпаки йому приходиться з поміччю. Бельґійський лідер. п. Серві признає, що кредит є потрібний і годиться голосувати за німецьким внесенням тільки в злуці з додатком п. Фоке.

По промовах ще інших делеґатів резолюцію принято значною більшістю голосів з додатком Фоке.

6. Загальна оцінка Конґресу.

13. віденський Конґрес був найбільшим що до числа делеґатів з дотепер відбутих конґресів М. К. С. отже вже з тої причини заслуговує на спеціяльну увагу. При скупости (покищо) ділових зношень між окремими національними кооперативними орґанізаціями кожний конґрес, де вони сходяться для обговорення пекучих питань кооперативної практики вже самим тим фактом є подією в історії кооперації. Прийде певно час, що до промов і резолюцій долучаться господарські ділові звязки і цифри товарових та грошевих оборотів. Кожне діло починається в сфері думок і слів, заки прибере форму реальних діл.

Віденський Конґрес знаменний тим, що на ньому домінувала справа, яка має безпосереднє значіння для української кооперації: наладнання зносин кооперації споживачів з кооперацією сільських продуцентів. Українській збутовій кооперації не байдуже, кому вона про-

даватиме свої яйця, масло, фасолю, лен і т. д. З другого боку наша споживча кооперація зацікавлена в тім, щоби через міжнародні звязки дістати доступ до перших джерел закупу на світових ринках.

Це практичні моменти. А є ще й ідеольоґічні. І тому належить з радістю привітати, що вже другий раз обговорюється на світовому конґресі справа відношення до себе обидвох головних галузей кооперативного руху і вирішується правильно та єдино доцільно по лінії визнання обох галузей кооперації за рівнорядні і взаїмно себе доповнюючі.*) Очевидно, що справа ще буде варитися якийсь час по краєвих орґанізаціях, де інколи нагромадилося десятиліттями чимало взаїмного недовіря і примусить навіть найбільш опірних піти за вимогами розуму і по лінії виключно оборони інтересів праці — де-б вона не виконувалася, в місті чи на селі.

Позатим вирішення таких актуальних питань, як справа кредитування, матиме теж своє благодатне значіння.

Найблищий Кооп. Конґрес відбудеться у 1933 р. в Лондоні.

Міжнародня конференція в справі кооперативного виховання.

У цій спеціяльній нараді, що відбулася у Відні дня 22. серпня, взяло участь 105 осіб з 30 держав, в тім числі також 5 представників західно-української кооперації. Учасниками були переважно редактори кооп. орґанів і виховател на кооп. школах. Предсідником був голова Міжн. Кооп. Союза Tanner. Конференцію пошанував своєю присутністю нестор кооп. руху, проф. Шарль Жід. Конференції предложено 2 реферати: Віктора Серві з Брюсселя (директора бельґійського спож. кооп. Союза) і П. П. Уоткінса, співробітника Міжнар. Кооп. Союза — перший про ідеольоґічні напрямні кооп. виховання, другий про практичні завдання в ділянці міжнародного кооп. виховання. Підчеркуючи протикапіталістичний характер кооп. руху, котрий виписав на своїм прапорі добро загалу, а не зиски одиниць і стремить до перебудови капіталістичної системи на кооперативну, п. Серві висунув кілька подрібних програмових точок. На його погляд належить вести виховну роботу в тім дусі, щоби: 1) місце малих льокальних кооператив заступили більші окружні; 2) орґанізувати збірку ощадностей по кооперативах; 3) усі закупна переводити через кооп. гуртівні; 4) централізувати кооп. виробництва на основі споживання; 5) навязати взаємини між кооперативами споживачів і сільсько-господарських продуктів; 6) заснувати міжнародню торгов. кооп. аґентуру: 7) розбудовувати кооп. банківництво (при гуртівнях) і підготовляти таким чином заснування міжнар. кооп. банку; 8) заводити реасекурацію між кооп. орґанізаціями ріжних країн. — Провідною думкою має бути виховання нового покоління кооператорів в дусі замирення народів, покликуючися на слова одного з предсідників Міжн. Кооп. Союза, п. Уілліяма Мексвеля: „тріюмф кооп. думки перемінить мечі на плуги, він приведе до кращого розділу дібр і піднесе рівень життя працюючого населення“.

*) На такому становищі стояв завжди теж нам журнал; цікавих відсилаємо до програмової статті п. з. „За кооперативну республику“ у 1. числі К. Р. за 1928 р.

Другий референт поклав головний натиск на розбудову міжнародньої кооп. школи. Дотеперішній звичай, що школа ця працювала один тиждень в році, не вистарчає. Крім загальновиховного щорічного курсу, котрий повинен бути продовжений, слід булоб відбувати ще спеціяльні курси, прим. для співробітників кооп. преси, керовників кооп. установ і под. Міжн. Союз повинен теж брати участь в курсах, уладжуваних національними кооп. орґанізаціями. Що-року повинна відбуватися міжнародня конференція керовників кооп. виховання на місцях. М. К. Союз повинен збірати і постачати національним орґанізаціям потрібні навчальні засоби, допомагати в набуванні літератури, мап, картоґрам і т. д. Належить допомагати спосібнішим студентам у студіях, а союзам приходити з допомогою при уряджуванні студійних екскурсій до других країв.

У дискусії над повищими рефератами забрало слово 10 промовців з ріжних країн, між ними такі визначні знавці кооп. руху, як Е. Пуассон (Франція), проф. Тотомянц, п. Фоке (Франція), ґр. Іріґ (Будапешт) і др. Між промовами був замітний голос проф. Тотомянца. Він з великим натиском підніс вагу виховання в дусі кооперативного світогляду; знання кооп. техніки можна набути завжди, але коли в людини немає кооп. душі, то користи з неї для кооперації не буде. Промовець приводить фразу одного французького фільософа, яка у німецькому перекладі звучить: „Wissen ohne Gewissen ist eine gefährliche Sache". Молоде покоління, особливо в тих країнах, які промовець власне обїхав (Балкан, Румунія, Польща, балтійські держави), виявляє велике зацікавлення кооп. рухом — але воно прагне від нас перш усього не техніки, а власне фільософії, світогляду кооперації. — Далі промовець остерігає перед однобічністю, яка помічається в кругах Міжн. Кооп. Союза — а саме перед нехтуванням ролі інших видів кооперації поза споживчою (кредитової і сільсько-господарської. Проф. Тотомянц приводить як примір селянську кооперацію в многих краях середньої і південної Европи, де стрічається богато справді кооперативного духа.

Ернест Пуассон звертав увагу на потребу виховання трьох типів кооперативних робітників: пропаґандистів, провідників і технічних виконавців. П. Фоке (відомий зах.-укр. кооператорам з свойого побуту у Львові в минулому році, коли спеціяльно цікавився нашим життям) остерігав також перед однобічністю в кооп. русі.

Від українського представництва промовляв на цій конференції д-р К. Коберський, редактор „Кооп. Республики". У своїй довшій промові він навязав до клича киненого гол. секретаром М. К. Союза п. Меєм: виховувати! Виховування в міжнародньому кооперативному розмірі вимагає попередньої розбудови кооп. виховної акції на місцях, в національних кооп. орґанізаціях. Притім зараз йде вже не про вишкіл самих кооп. робітників, лише про перевиховання цілих суспільств у кооп. дусі, самої маси членів і їхніх родин. Одно з перших місць у цій акції повинно заняти обовязкове навчання кооперації у всіх публичних школах, від народніх до високих; здійснення цього постуляту булоб можливе, колиб акція в цьому напрямі була поведена одночасно по всіх державах і під проводом М. К. Союза. — Далі промовець вітає глибокі думки проф. Тотомянца про вагу моральної сторінки кооп. виховання і підчеркує спеціяльно необхідність заснування

окремих кооперативних, середніх і високих шкіл. На жаль у цій ділянці досі зроблено надзвичайно мало; у більшости випадків на відповідальні позиції у кооперації приходять люде, виховувані у некооперативних торговельних школах, де панує інший дух — пройшовши, що найвище короткий кількамісячний доповняючий кооп. курс. За такий короткий час не можна переформувати психольоґії людини, дати їй інший світогляд; на це потрібно довголітнього впливу школи на душу студента. Тому є необхідні кількалітні спеціяльно кооперативні школи. В цім напрямку зробили чимало якраз Українці, заснувавши у Подебрадах при Укр. Госп. Академії окремий економічно-кооперативний факультет, як правильну 4-літну високу школу. Школа ця виховала уже понад сотню солідно підготовлених робітників для укр. кооперативного руху; на жаль зараз находиться у ліквідації. На її місце розбудовується помалу кооперативне шкільництво на зах.-українській території, у Львові — на території, що була перед 10-ти роками занята Польщею. Стремимо до того, щоби тут мати принайменше 2-літню вищу кооперативну школу. Не маючи примірів такої школи за кордоном, де систематичне кооп. шкільництво ще й досі занедбане, ми приймемо радо вказівки від М. Кооп. Союза про те, як повинна виглядати така школа. — Також ш к і л ь н і к о о п е р а т и в и мусять стати предметом загальної уваги, як знаменний засіб кооперативного виховання. — Промовець вітає відтак думку другого референта про постачання національних кооп. орґанізаціям порад в справі вибору підручників, літератури та інших навчальних засобів, висловлюючи бажання, щоби інформаційний матеріял, який подається вже тепер у бюлетенях Союзу, був більше систематичний; також бібліоґрафічні зіставлення нових публікацій в ділянці нар. господарства стали-б у пригоді педаґоґам кооперат. шкільництва. — Промовець вітає з радістю голос проф. Тотоміянца в обороні не-споживчих кооператив, зокрема кредитових і сільсько-господарських; до прикладів приведених ним додає ще західно-українську сільську кооперацію, яка зовсім не є ведена в капіталістичному дусі. Кроком вперед треба назвати започатковану проводом М. К. С. і п. Фоке дискусію в справі наладнання безпосередніх торговельних зношень між кооперативами споживачів і продуцентів. — Вертаючи до клича „виховувати", через видвигнення якого покладено великий і важкий обовязок на всі національні кооп. орґанізації, д-р Коберський застерігся, що західно-українські кооператори не є в силі виконати того завдання вповні, а це тому, що не мають змоги; польська адміністрація, особливо на Волині, спинює з національно-політичних мотивів розвиток укр. кооп. руху; прим. в останньому році заборонено дуже богато курсів, зголошених укр. кооператорами; про те, чи курс може відбутися, чи ні, рішає настрій дотичного урядовця адміністрації. Промовець апелює до президії М. К. С., щоби старалася вплинути на зміну тих компромітуючих відносин шляхом інтервенції у Лізі Народів.

Виступ українського представника зробив помітне враження на зібраних. І польські кооператори очевидно в дусі признавали слушність укр. голосові, бо хоч безпосередньо після д-р К-го промовляв Поляк, ред. Я с і н ь с к і, то ані словом не заперечив тверджень укр. делеґата.

У висліді дебати конференція ухвалила пропозиції референтів. Також піднесені дискутантами думки будуть предложені президії М. К. С. для розваження.

Наукова діяльність політико-економіста М. Ів. Туган-Барановського.

(Продовження*).

Пореформенний розвій модерного фабричного капіталізму на загально-російськім ґрунті в радикально-народницьких і до них ідеольоґічно близьких колах викликав загалом неґативне відношення. Чернишевський (на сторінках „Современника“), виявив до нього повздержливе відношення, Єлісєєв в „Отечественных Записках“ (1868), осуджував фабричне виробництво, Михайловський в році 1873 вказував на сумні наслідки для народа від проникнення капіталізму. Слідуючі автори, поважніші для свойого часу економісти, а саме В. В.[28]) та Ніколай-он[29]), крім відємного відношення до розвитку капіталістичного господарства на східно-европейськім ґрунті, краще ніж другі відзначали своєманітні особливости господарського ладу тодішньої Росії в порівнанні з Західною Европою і в своїм проґнозі дальшого розвитку виробництва покладали надії на артілі (В. В.) чи на общину (Н.-он), гадаючи прищипити общині не лише наукове хліборобство, але й велику промисловість... Коротко кажучи, вони вірили в окремий, своєманітний шлях розвитку тогочасної Росії.

Новоповставша ідеольоґічна течія марксистів мала нахил зменшувати значіння особливостей російського господарського розвитку в минулому і в усякім разі не сподівалася ухилення Росії від загального напрямку господарського розвитку капіталістичних країн в майбутньому.[30])

Відгукуючись на цю суперечку, М. І-вич розробляє зпочатку доклад: „Статистическіе итоги промышленного развитія России“, який читався й дебатувався в кількох засіданнях „Вольно-Економическаго Общества“ в перших трьох місяцях 1896 р. В нім окреслена в загальних рисах вже та позиція автора що-до господарського розвитку б. Росії, якій присвячена слідуюча його праця про „русскую фабрику“. В надрукованих „Статист. итогах“ (1898 р.), ми знаходимо катеґоричне твердження Т.Б-го, що „факти російського життя цілком відповідають теоретичній схемі Маркса“ — погляд, пізніше ним проревізований.

В р. 1898. вийшла з друку і сама „Русская фабрика в прошлом и настоящем“, т. І., що уявляє з себе написану під матеріялістичним кутом зору і поки що „непревзойденную по полнотѣ и глубинѣ“ (вираз проф. В. А. Косінського) історико-теоретичну моноґрафію, викликану бажанням перевірити народницьку позицію що-до шляхів розвитку б. Росії і майбутности в ній капіталізму.

В згаданій моноґрафії, починаючи з XVIII. в. простежено етапи розвитку капіталізму в б. Росії. Між іншим виявилося, що, як і слід було сподіватися, індустріяльний розвиток б. Росії мав глибоко-своє-

*) Гл. Кооп. Р-ку ч. 7—8. за б. р.

[28]) Його „Судьбы капитализма в России“, 1882; ініціяли „В. В.“ означають П. В. Воронцова.

[29]) Його „Очерки нашего общественнаго пореформленнаго хозяйства“, 1893.

[30]) „Основы“..., стор. 112.

манітні риси. Так, на Заході, схематично беручи, з домового виробництва родилося ремесло, з нього — кустарництво, з кустарництва — мануфактура і так — до фабрики. В історії б. Росії багацько галузів кустарництва також вийшло з домового виробництва, одначе не всі. Часом навпаки: дореформенна фабрика (напр. бавовняна), породжувала кустарне виробництво, а іноді навіть сама була ним проковтнена; іноді розвій йшов від фабрики через наймане домове виробництво до самостійного кустаря.[31]) Знесення кріпацтва, технічні удосконалення, розширення ринків породжують фабрику, що, витискаючи кустаря, набуває все більш пануючого значіння. Одначе, вона не все вбивала кустаря; їх відносини були далеко складніші. Почасти фабрика його витискала, почасти модифікувала кустарництво, розпилюючи його, почасти навіть породжувала нові галузі кустарництва. При всьому своєму переможному ході капіталізм, таким чином, не в силі був захопити всього народнього господарства, навіть всієї промисловости, хоч втягував б. Росію й де далі більше в світове господарство. Глибокою особливістю минулого господарського розвитку б. Росії була відсутність в ній західно-европейського міського ладу, також надзвичайна живучість залежної праці. Новіша Росія, — писав М. Ів. перед світовою війною, — не може бути принціпово протиставлена капіталістичним країнам Заходу, бо і в ній існує капіталізм, але не можна сказати, що господарський лад сучасної Росії нічим не відріжняється від других країн, бо господарський і соціяльний лад кожної країни має свої індивідуальні риси, що не повторюються.[32]) „Русская фабрика“..., назавжди звязавши імя М. Ів. з науковою розробкою історії фабрично-заводської промисловости в б. Росії[33]) має — я згоджуюся тут з д-р Gringanz'ом „в багатьох відношеннях більш, як тільки льокально-російське значіння: ця праця дає опис і зясування появи і розвитку капіталізму взагалі... являючись безсумніву найвизначнішою працею по історії російського народнього господарства“.[34]) В 1900 р. вона зявилася в німецькій мові („Die Geschichte der russischen Fabrik“), знайшовши високу оцінку в німецькій економічній літературі, — напр., з боку такого визначного знавця модерного капіталізму, як Зомбарт і інші. Німецький переклад зробив її приступною для використовування авторами ріжних закордонних країн. Цей перший том „Рус. фабрики“ став докторською дісертацією М. Ів., яку він захистив при Московськім університеті[35]) в рік виходу книжки в світ, 19. XII. 1898 р. Хоч перший том і закінчено було обіцянкою скорого виходу другого, одначе продовження праці не зявилося. Може М. І-вич і не брався за продовження, бо полемічні пристрасти з приводу майбутніх шляхів розвитку б. Росії притихли, а може продовження праці було і згинуло — чи в Петрограді, який М. Ів. довелося раптово залишити в 1917 р., чи під час розгрому маєтку, в якім він жив в 1918 р., коли знищено було й високоцінну його власну бібліотеку.

---

[31]) „Русская фабрика“, стор. 174—175, вид. року 1926.

[32]) „Основы“..., стор. 113.

[33]) Проф. А. Билимович, в щоден. „Россія“, Одеса, 24/II. січня 1919.

[34]) Dr S. Gringanz — „M. J. Tugan-Baranowsky und seine Stellung in der theoretischen Nationalökonomie, Riga, 1928, стор. 143-144.

[35]) Цікаво, що народник проф. А. И. Чупров усунувся від обовязку виступити офіційним опонентом; захист вилився в двобій народників з марксістами, якому Е. Чіріков присвятив віршованого памфлету.

По виході „Русской фабрики" йому довелося продовжувати полеміку зі своїми противниками і критиками в місячнику „Начало" (1899 р. I. і II.), який редаґували Струве і М. І-вич. Йдучи в марксівській течії, яка тоді призирливо трактувала кооперацію („малыя дѣла"!), між іншим і М. І-вич в ролі співредактора „Начала", як свідчить проф. Тотоміянц,[36]) був в той час противником кооперації і зосібна осуджував продукційну кооперацію...

Одночасно громадське й приватне життя М. Ів. проходить в колах радикальної, переважно марксівської інтеліґенції Петрограду. Поруч з науково-економічними працями, він в пресі й в наукових зібраннях, яко неомарксіст, заступає деякі принціпи тоді молодого марксівського напрямку. „Я знав Туган-Барановського в 1894—95 рр., — каже проф. Швітау,[37]) коли він зі своїм другом і однодумцем, відомим Петром Струве,[38]) виступав по питаннях „марксізму" в Петербурзькім „Вольно-Економическом Обществѣ", в цій академії цілого ряду поколінь економістів". Всеопікуюче око царського режіму це порахувано М. І-вичу. Замісць того, щоби йому, як доктору політичної економії, заняти професорську катедру, через політичну „неблагонадійність", по розпорядженню міністра народньої освіти, він, допущений до викладів в 1895 р. і потім в 1898 р. — звільняється в р. 1899 також з посади університетського приват-доцента. Вслід за тим за участь в студенській демонстрації 4. березня 1901 року на Казанській площі М. Ів. був заарештований та висланий з Петербурга. Він оселився в своїх знайомих, українофілів Русінових в с. Пізники Лохвицького пов. на Полтавщині. Це ввело його в коло місцевих громадських інтересів: він стає повітовим і ґуберніяльним земським радним, приймає участь в комітеті для потреб сіл.-господарської промисловости, що були засновувані міністром Вітте, і інш. Зосбіна в цей час М. І-вич дуже зацікавився сільським кустарним виробництвом.

В тогочаснім суперництві ідеольоґій на загально-російським ґрунті марксізм протиставився народництву, яке саме в своїй революційній частині переживало гостру крізу: його „хожденіе в народ" простий люд не прийняв, а уряд зробив йому безприкладний розгром. Виходячи з факту зросту в тогочасній Росії новітнього капіталізму, марксізм особливому шляхові розвитку Росії, про який мріяли народники, протиставив випробовані шляхи Европи, якими, на його думку, мусіли пройти всі народи. Капіталізм, це не тільки неминучий шлях, але й бажаний, бо він не тільки експропріює, але й орґанізує нову пролетарську армію, „мѣрные шаги которой — по виразу тогочасного марксіста Струве — слышатся на Западѣ". „Обективна" діялектична метода аналізи явищ марксізму протиставляється „субективній методі росій-

---

[36]) В. Ф. Тотоміанц. Кооперація в России, Прага, 1922, ст. II.

[37]) Стаття Швітау, „Осесскій Листок", 24/XI. січня 1919.

[38]) Цікаво, що згодом обидва славні економісти все далі відходили від марксізму. Струве навіть склав (1898 р.) перший маніфест для новоповставшої партії російських соціял-демократів, а потім ще дужче пірвав з марксівським світоглядом, ніж Т.-Барановський. В час-же їх співробітництва в місячниках „Начало" і „Мір Божій" вони були нерозлучними приятелями. Е. Піменова в своїх спогадах розповідає, що тогочасний талановитий карікатуриста В. Каррик намалював пані А. М. Калмыкову, що симпатізувала марксівському рухові, як „мамку", що держала на руках кричащих дітей Струве і Т.-Барановського; дуже вдала карікатура на літературних журфіксах ходила по руках, викликаючи жарти і сміх.

ської соціольоґічної школи“. Розуміння поступу, як максимального розвитку продукційних сил, протиставлено народницькому розумінню поступу, як стремління до ідеалу суцільної всебічно розвиненої людської особи. Поняття клясової боротьби й віра в творчу ролю пролєтаріяту протиставлені народницькій вірі в силу критично-думаючих особистостей, вірі в єдність мас фізичної й інтелєктуальної праці. По за цим принціповим розходженням народництва і марксізма між ним, одначе, була і де-яка подібність: в їх політичних стремліннях, в прагненні до знищення капіталістичної експльоатації мас, потім в їх опозиції до новоповстаючого з кінця 90-х р. р. третього ідейного напрямку, напрямку т. зв. критичного ідеалізму.

Корінь останнього міститься в фільософії Канта і неокантіянства. Його виявляє насамперед той, кому ще зовсім недавно повставшою партією російських соціял-демократів було доручено написати від її імени „маніфест“. Виявляє П. Б. Струве і майже одночасно Бердяєв, Булгаков та інші. Зрештою позиція ідеалістів зістала сформульована в збірникові „Проблемы идеализма“, що видав проф. Новгородцев р. 1903-го. Цей збірник, в котрому виступають опріч Бердяєва і Булгакова ще й такі вчені, що пройшли через марксівську школу ревізіонізму, як Богдан Кистяковський (Українець) та С. Франк, і постійні ідеалісти, як кн. С. і Є. Трубецькі, — відбиває певний перелім в думках російської інтеліґенції. Перенявшому концепцію Маркса повністю, ортодоксально російському марксізму, як раніш перед тим народництву, прийшла черга переглядати свої позиції, зробити їх ревізію. Рух до ідеалізму вже означав крізу марксівської течії — ревізіонізм. На російськім ґрунті, як компетентно засвідчив П. Б. Струве, „критичний рух в марксізмові відріжняється від західно-европейського далеко більшою смілівістю, рішучо, без жадних примирюючих оговорок і недомовок пориваючи з тими положеннями марксізму, які виявили себе в очах представників цього руху нестійними.“ Кріза російського марксізму підпералася перенесенням на російський ґрунт також німецького ревізіонізму, на чолі якого стояли Бернштайн та Давід. Серед самих марксістів спалахнули палкі ідейні суперечки про спірні тези марксізму.

Все те разом з іншими сучасниками переживав і чутливий, все шукаючий наукової правди М. Ів., який, почавши від першої праці, не переставав ревідувати марксівський світогляд при чім, як сумлінний і незалежний від догми дослідник, не раз вже приходив до висновків, котрі не все відповідали Марксовій доктрині. В книжці „Научного Обозрѣнія“ за травень (1899) він містить статтю під назвою: „Основная ошибка абстрактной теоріи капитализма Маркса“, — в якій знов розходячись з Марксом, доводить, що „скорочення частки перемінного капіталу, замінення робітника машиною (за інших однакових умовин), зовсім не відбивається на нормі прибутку... і що вульгарні економісти безумовно праві, коли відкидають будь яку ріжницю, в розумінні створення прибутку, між знаряддям праці й робочою силою“.

Так поглиблювалися його теоретичні розходження з марксізмом та зазначалося наближення до ідеалістичного світогляду.[39]) По його

[39]) Його весь час дотримувався Драгоманів, наш великий мисленник 80-х рр. Туган-Барановський не знав соціяльно-економічного світогляду Драгоманова, а тим часом той світогляд останнього періоду життя Т.-Барановського так близький до ідеалу Др-ва, майже тотожний!

„Очерках новѣйшей исторіи политической экономіи и соціализма“, які він з р. 1901 розпочав друкувати в журналі „Міp Божій“ і які окремим виданням по раз перший вийшли в році 1905, можна простежити наростання того духового перелому. В них він високо цінить „утопізм“ Оуена, Сен-Сімона, Фурє, „малювавших в блакітній далечині заллятий соняшним сяйвом новий чарівний світ, котрий мусить прийти на зміну тяжкого і похмурого старого світу...“, цінить його творчість навіть вище досягнень основоположників так зв. „наукового“ соціялізму. Він говорить: „Оскільки творчість вище критики, остільки утопісти вище своїх продовжувачів-критиків капіталістичного ладу Прудона, Родбертуса, Маркса“. У П. Б. Струве на рік 1901 припадає засвідчення, що „союз його (Струве) і Туган-Барановського з ортодоксальними марксістами розпався“... Ширший нарис М. Ів-ча про науку Маркса з року 1902 був закінчений словами: „В наш час весь теоретичний будинок, побудований ґеніяльним автором „Капіталу“, дає розколини, руйнується й, очевидячки, хилиться до упадку. І все змушує до думки, що нова соціяльна доктріна, яка замінить „ветшаючий марксізм“, зуміє сполучити в суцільній гармонійній концепції практичний ідеалізм з теоретичним ідеалізмом“.[40]) „Очерки“..., які вийшли і окремим виданням, уявляють з себе жваво, іноді захоплююче і навіть поетично,[41]) але без претензії на вичерпуючу повноту написану працю про ідейний вклад до скарбниці соціяльно-економічних знань з боку визначних політико-економістів і соціялістів XIX. в. Це — перший в російській мові оригінальний твір по історії соціяльно-економічних доктрин.

Такий-же характер творів по історії, як щойно згадана історія соціялістичних думок, мають і дві слідуючі більші публікації — про марксівський соціялізм, а пізніше про сучасний соціялізм.

Перша з них підготовлялася низкою розвідок про суспільну клясу, про психічний фактор суспільного розвитку, про крах капіталістичного ладу, нарешті, про клясову боротьбу, поміщених в російських місячниках („Міp Божій“ та Новый Путь“ за 1903—4 р.) та в Archiv für Sozialn. und Sozialp., Bd. 19. З них потім головно й повстали його „Теоретическія основы марксизма“. В цій праці, що уявляє з себе значний етап у відході Т.-Б-го від науки Маркса, він приміром, хоч і надає значіння господарському факторові, але підносить і одночасне значіння ідеального, висловлюючись в тім сенсі, що в ході історії все більшої ролі набувають інші соціяльні фактори, як знання, психіка, і де далі господарство все більше з причин суспільного розвитку стає його наслідком. Потім він не думає, як вчить доктрина історичного матеріялізму, що історичний розвиток полягає тільки в клясовій боротьбі; політична боротьба не покривається з клясовою і такі речі, як релігія, умілости, соціяльний ідеал і соціяльна політика мало надаються до зясування за допомогою клясових інтересів. „Історія людства є щось незрівняно вище і шляхетніше, ніж гола боротьба за засоби до життя“. І не думає Т.-Б-ий, щоби капіталізм був засуджений на натуральну смерть, як це говорить детерміністична теза Маркса. Людство, каже

---

[40]) „Міp Божій“, 1902, VII.—X.; в окремих виданнях „Очерків“ вираз „ветшаючий марксізм“ опущено.

[41]) Серед посмертних паперів М. І-вича я бачив навіть писані ним вірші; чи були вони десь друковані — невідомо.

Т.-Б-кий, не одержить соціялізму, як якийсь дарунок сліпих елементарних економічних сил, тільки мусить новий суспільний лад цілесвідомо підготовляти і виборювати...[42]) Такі — щоб не наводити більше, — висловлені в обговолюваній праці принціпові, відмінні від Марксових соціольоґічні і соціялістичні погляди Т.-Б-го. Вони продовжують його нахил до ідеалізму, спріяючи зближенню його з одного боку з де-якими американськими соціольоґами, а з другого — з російською субективною школою (Михайловський, то-що).[43])

Закреслені вище ухили М. І-вича в бік ідеалізму знаходять безпосереднє продовження у вийшовшій по році праці під назвою: „Современный соціализм в своем историческом развитіи“ (1906).[44]) яка свідчить про ще далі йдучий майже цілковитий відхід його від марксівського соціялізму. Згаданий твір, як засвідчує сам автор в передмові, вимагав від нього досить богато праці. Він уявляє з себе систематичний і науковий, обєктивний, критичний стислий виклад сучасного соціялізму. Подібного викладу не було ще в цілій світовій літературі. Тому, що марксівський соціялізм після його глибокого переконання „ніяк не вичерпує наукових елементів соціялізму“, він мусів звернутися до наук т. зв. утопійного соціялізму, який „в де-яких відношеннях безумовно більш науковий, ніж марксізм“. В перших рядках вступу до праці — „Про суть і цілі соціялізму“ — автор констатує, що „соціялізм, як доктрина, надзвичайно далека від ідеалу закінченої наукової системи“. Марксізм гордиться, пише він, тим, що з утопії зробив соціялізм наукою, але його властивістю є дуже ненаукова байдужість до точного означення термінів і понять... і ціль соціялізму після нього також залишається невідомою... Нічого не може бути більш помилковим від звичайного погляду, що теорія соціялізму подана цілком в працях Маркса та його школи; соціялізму, як теорії майбутнього, Маркс майже не торкався“... „Диваки утопісти дали соціяльний ідеал працюючим і, як позітивна доктрина, соціялізм створений цілком цими дивними людьми і ніким іншим. Соціялізм, як доктрина, є доктриною перш за все про новий соціяльний ідеал“, — що має завданням перетворити не лише господарську, але й цілу духову культуру. Виходячи з того, що єдиний корінь соціялізму в рівности, Т.-Б-кий гадає, що лише в філософії Канта — про верховну святість людської особистости — знаходимо непохитне обґрунтування цього принціпу, лише несоціяліст Кант дав непохитне обґрунтування соціялізму. Соціялізм для Т.-Б-го є вимогою натурального права, а звичайне протиставлення індивідуалізма соціялізмові базується на непорозумінні. Він говорить про соціялізм в широкім розумінні цього слова, в склад якого увіходять соціялізм у вузькому розумінні — комунізм та анархізм, і подає його дефініцію. Історично ці ідейні течії розвивалися в тісному звязку, взаємно пере-

---

[42]) Див. Bernstein „Tuhan-Baranowsky als Socialist“, Archiv für Sozial. und Sozialp. B. 28; також Kautsky — критики в „Neue Zeit“, Bd. XXVI.

[43]) Julius F. Hecker. Russien Sociology. A contribution to the history of Sociological thought und theory, New-York, 1915, ст. 224 і 238. Названий автор уважає появу „Теорет. марксизма“ за переломовий етап в еволюції світогляду Т.-Б., кажучи, що до цієї праці Т.-Б. був „чистив“ чи „ортодоксальним“ марксістом. Останнє твердження, як нами виказано вище, — не вірне.

[44]) В німецькій мові — „Der moderne Sozialismus in seiner historischen Entwicklung Dresden, 1908; в чеській — „Modezní socialism ve svém historickém vývoji“, Praha 1927; в українській — „Сучасний соціялізм в своїм історичнім розвиткові“, Київ.

плітаючись, але в наш час ледви чи є рація виносити їх за одну дужку і обіймати їх в одній спільній дефініції. В розділі про критику капіталістичного ладу він зупиняється насамперед на науці про визиск працюючих[45]) і думає, що у Сен-Сімоністів і у Пеккера ця наука набула своєї повної і обєктивної ясности; зі свого боку він поборює визиск зі субєктивного погляду, на підставі етики, випливаючої з філософії Канта. „Відніміть від теорії визиску, каже він, етичну ідею рівноцінности осіб і вся теорія втрачає практичне значіння... бо соціялізм — не тільки наука, але й ідеал...“ Опертя-ж науки про визиск і соціялізм на абсолютну трудову теорію цінности, як то робилося де-якими з ранніх соціялістів, починаючи з В. Томпсона і до Маркса включно, на погляд Т.-Б-го не тільки не усилює наукової позиції соціялізму, а навпаки — рішуче його ослаблює. І він показує, чому той звязок є й небезпечний і, головно, зовсім непотрібний. В розділі II-м подано клясифікацію соціялістичних систем, а в III-му — говориться про здійснення соціялізму,[46]) що, хоч на разі не може бути в повній мірі переведене, але одначе вже нині може бути реальною ціллю практичної політики. Така схема соціялістичної ідеольоґії Т.-Б-го по виході його з річища марксівського соціялізму.

З наростанням першої загальнон-російської революції вільніша політична атмосфера відразу-ж стала виявляти силу українства. М. Ів., як радний Полтавського Ґуберніяльного земства від Лохвицького повіту, йде в контакті з українцями. І нехай буде золотими літерами вписаний в його життєпис факт, якого я сам був свідком, що саме він — в данім разі відбиваючи настрої несмілого українства серед цензових земців, а ще більше силу стихійного українства широких народніх мас — М. Ів-ч Туган-Барановський зробив в 1905 році пропозицію Полтавському Ґуберніяльному Земському Зібранню про поставлення першого памятника на Великій Україні нашому ґенієві Т. Г. Шевченкові і роспочаття збірки на цю ціль; останнє, які відомо, й було зреалізоване.

Проф. О. К. Мицюк.

(Продовження буде).

Страшні цифри.

(Наслідки „соціялістичного наступу“ на великоукраїнське село).

На київській окружній конференції Комуністичної Партії (б) України, в доповіді Кулиниченка „про соціялістичну реконструкцію сільського господарства Київщини“, видрукованій в „Пролетарській Правді“ ч. 127, з 4/VI., знаходимо ось такий уступ:

„Числа про стан скотарства — говорив Кулиниченко — свідчать за надзвичайно глибокий занепад його. Якщо взяти за 100 відс. стан нашого скотарства в 1929 р., то в березні ц. р. ми маємо таку картину: коней робочих 93.7 відс., корів — 84.3 відс., робочих во-

---

[45]) „Соціалистическое ученіе об експлоатації“ — його стаття в місячнику „Мір Божій“, 1906, III.

[46]) „Осуществленіе соціалистическаго строя“. Ст. „Мір Божій“, 1906. V.

лів — 60.0 відс., третяків — 38.0 відс., телиць — 74.0 відс., бичків — 51.0 відс., всіх телят — 32.8 відс., разом рогатої худоби 67.8 відс., разом свиней — 54.0 відс., овець — 66.3 відс. і разом всієї худоби — 67.8 відс.“.

Отже в київській окрузі протягом 1929 р. і перших трьох місяців біжучого 1930 р., окремих родів худоби зменшилося: робочих коней на 6.3 відс. (всіх коней, по обрахунку, 10.6 відс.), рогатої худоби — 31.5 відс., свиней — 46.0 відс., овець — 33.7 відс., а всеї худоби на 32.2 відс. — в порівнанні зі станом на початку 1929 р. В деяких районах зменшення худоби, по словам Кулиниченка, доходить до 60, 70 і 90 відс.!

Ні про які пошесні хороби на худобу в київській окрузі не було чуток. Де-ж худоба поділася? Що таке сталося в київській окрузі, що там одної третини худоби не стало? І чи те, що сталося в київській окрузі, не мало, часом, місця на цілій українській землі, по той бік Збруча?

Пошесних хороб на худобу дійсно не було ані в київській окрузі, ані на цілій Великій Україні. Але був „соціялістичний наступ на капіталістичні елементи села“, була „колективізація“ селянського господарства, було „нищення куркуля, як кляси“, був напад „соціялістичної реконструкції сільського господарства“, а наслідком цієї „реконструкції“ брак одної третини худоби!

В який же спосіб це сталось? Сталось це в спосіб неймовірний, але дуже простий: Частина худоби, заморена голодом, поздихала (головно коні), а переважну частину (рогата худоба, свині, вівці) селяне вирізали і зїли перед тим, як йти в „колективи“!

Ця господарська катастрофа навістила, очевидно, не тільки Вел. Україну, але цілий Радянський Союз. Одначе особливо великих і грізних розмірів вона набрала на українських землях, котрі большевики в першу чергу постановили ощасливити „соціялізмом“ на всі 100 відс., визначивши їх на район суцільної „колективізації“ (Рад. Україна, Північно-Кавказський Край, Крим і пр.).“

Хотіли вони це зробити „за одним махом“, протягом одного року, всупереч первісним власним плянам, після яких „колективізація“ мала відбуватися постепенно, протягом кількох літ. Комусь — десь — захотілось невірних Хом переконати, що „соціялізм в одній країні“ таки можна збудувати, і то в найкоротшому часі, вистарчить тільки „захотіти“, і „натиснути“ — і все зробиться, як по щучому велінню!

І „натиснули“, заздалегідь до цього приготовившись, руйнуючи протягом двох років селянські господарства хлібо-заготівлями та неймовірно високим оподаткуванням; висилаючи з сел тих селян, відносно яких був сумнів, чи не здумають вони якийсь опір ставити, вже отвертому грабунку. — Думали, що все піде, „як по маслу“. Але, проти всяких сподівань „колективізаторів“, село збурилось та, позбавлене всяких людських способів оборони своїх інтересів, почало в нелюдський спосіб винищувати худобу, щоб вона не дісталась „колективам“.

Світ, мабуть, ніколи не бачив і не знав такого явища, щоб обдерті нуждарі, якими є селяне-хлібороби під большевицьким пануванням, ни-

щили власними руками рештки овочів своєї тяжкої і гіркої праці, протестуючи в цей спосіб проти насильства, яке над ними чиниться!

А по цім всім селяне „добровільно" і дійсно масово посунули в „колєктиви". В деяких округах Р. України протягом січня—марта було „сколєктивізовано" 60—80 і більше відсотків господарств і землі. Але як побачили в комуністичному штабі, якою ціною ці високі відсотки осягаються, скомандували відворот і раптом відсоток колективів впав на половину.

Хто-ж саме, які елементи села винищували худобу? Большевики, очевидно, все звалюють на „куркуля". Але більш „обєктивні" з них не заперечують, що й середняк, а навіть бідняк не без гріха. Московський партійний ватажок, Рудзутак, говорив на всеукраїнській партійній конференції в Харкові: „куркуль свою худобу знищує, й, граючи на приватно-власницьких інстинктах, підбиває ще й малосвідомого середняка, бідняка, щоб він, при переході до колєктивного господарства, так само знищував свою худобу". (Пр. Правда", ч. 132, з 11./VI.).

„Куркуль", це каруселевий коник, на якому большевики їздять, удаючи, як діти, що їдуть на справжньому коні. І їздять вони на цьому конику, аж до закруту („запоморочення") голов!

Річ в тім, що ніякого „куркуля", в природі економічній тих країв, які називаються Радянським Союзом, давним давно вже не існує. Він щез в 1918—1921 роках, а рештки його добито остаточно протягом 1928 і 1929 років, особливо протягом осени і зими 1929/30 р.

Більше-менше заможних (на радянські відносини) селян, большевики позбавили худоби й іншого майна ще перед тим, як почали зганяти загал селян до „колєктивів", виміряючи для них таку кількість збіжа для урядових хлібозаготівель і таку висоту податків, що вартість всього господарства „куркуля" не годна була того покрити. Такі господарства були зліцитовані й зруйновані, а „куркулів" пущено на жебри, вислано поза межі рідної околиці або й поза межі рідного краю.

Коли навіть припустити, що всі селянські господарства, що їх підводять під „куркульські", в моменті „колєктивізаційного" шалу існували, то це була дрібниця. „Куркульськими" господарствами була найвища катеґорія селянських господарств що забезпеченні робочою худобою. Господарств, що мають дві і більше штуки робочої худоби було на Рад. Україні в 1926 р. **2.6 відс.**, а в 1929/30 р., очевидно, значно менше — з наведених вище причин. Які-ж це „куркулі"? І скільки вони худоби могли посідати, всі разом? — може яких 5—10 відс.

Комуніст Мамаєв пише в офіціяльному орґані ВКПб, московській „Правді", що розкуркулення весною 1930 р. доходило подекуди до 15.0 відс., а позбавлення права голосу селян до 20.0 відс. Отже в „куркулях" опинились господарства середняцькі, а подекуди й бідняцькі.

Ленінська теорія панування над селом (спіраючись на бідняка, в союзі з середняком бити куркуля), зазнала на цей раз значного ущербку. Село заманіфестувало свою єдність і солідарність інтересів, коли можна так висловитись, відносно того, що зробило село під час „колєктивізації". Худобу нищило ціле село. Найбільше знищено дрібної худоби, овець і свиней, що її посідають і найбідніші господарства. Отже нищення худоби, це діло середняцтва і бідноти. Дикий це й економічно шкідливий спосіб протесту. Тим більша

його моральна і політична вартість. В цьому кроці селянства, як в люстрі, відбивається внутрішня вартість большевицького режіму.

Крім худоби було понищено багато мертвого інвентаря. Подекуди „колєктивізатори“ грабували у „куркулів“ навіть білизну, одіж, обув. Це було щось таке страшне і безглузде, чого не бачила Україна навіть в перших роках большевицького панування, коли в повній силі обовязувала засада „грабь награбленное“. Тоді всеж було кого грабити. А тепер грабили злидарі злидарів.

І такими методами большевики хотять „збудувати“ соціялізм, рішаючим кроком до якого мала-б бути колєктивізація селянського господарства! Є це, очевидно, безнадійна справа!

Спробуємо підрахувати, скільки українському народові коштував цей опір проти большевицької „соціялістичної реконструкції сільського господарства“?

В київській окрузі, як знаємо, знищено 32.2 відс. всеї худоби. В інших округах нищення худоби було мабуть не менше, а в степових округах напевно ще більше, бо тут „колєктивізація“ і по пляну мала бути відразу загальною, коли в київській та інших лісостепових округах для загальної колєктивізації було призначено лишень по кілька районів.

Найбільше мабуть знищено худоби в Північно-Кавказському Краю, бо звідси найчастіше попадали до большевицької преси дуже трівожні звістки про це.

Що масове нищення худоби було скрізь, про це свідчить обставина, що на радянському споживному ринку до рідкостей належить тепер кінське мясо! А большевицька преса на ґвалт кричить, про надзвичайно великі апровізаційні трудности. І робітники на фабриках починають осмілюватись і отверто говорити большевицькому проводові: Жили останні з нас вимотуєте, а їсти не даєте!*)

Про розміри катастрофи свідчить також се, що союзне правительство призначило надзвичайний кредит „на відбудову“ скотарства, в сумі 600 міліонів карб., а з Польщі почався експорт свиней на Україну!

Отже, здається, не перебільшимо, коли приймемо, що на цілій Великій Україні (Радянська Україна, Північно-Кавк. Край і пр.), відсоток знищеної худоби є такий самий, як і в київській окрузі, се зн. 32.2 відс. загальної кількости.**)

По приблизним обрахункам на території Великої України, в зачеркнених А. Жуком межах (див. „Кооперативна Республика“, ч. 5 і 6 за бі-

---

*) В одному партійному осередку Києва, комуніст Майоров говорив так на зборах: „Ми виконуємо пятилітку голодні. Швидкі темпи висмоктали у нас не тільки жили, але й мозок. Пятилітка, це вандея в російських обставинах. Політика Столипіна — ліпша ніж політика партії“. („Пр. Правда“, ч. 136, з 15./VI.) В другому партійному осередку Києва, робітник Гевус казав: „Коли паршива таранька коштує 50 коп., працювати дуже важко. Треба наперед забезпечити всю робітничу клясу харчами, а тоді вимагати роботи“ („Пр. Правда“, ч. 130, з 19./VI.). — Річ певна, що коли такі промови на зборах виголошуються, то поза комуністичними зборами, загал людности ще крепші слова для характеристики большевицької господарки вживає.

**) По написанні сеї статті в большевицькій пресі появились деякі дані про розміри знищення худоби на цілій Рад. Україні і в цілому Рад. Союзі. Ці дані говорять, що відсоток знищеної в київській окрузі худоби можна сміливо прикладати для цілої української національної території в Рад. Союзі, як пересічний.

жучий рік), кількість всіх родів худоби виносила-б 45 міліонів голов. 32.2 відсотковий убуток становить в абсолютній цифрі округло **14.5** міліонів голов! Неймовірне, але правдиве!

Оцінюючи дуже скромно кожну на загал голову худоби в 100 карб. (пуд мяса на ринку коштує 40 карб.), будемо мати 1,450 міліонів карб. Це мінімальна вартість знищеної худоби. Приймаючи на увагу також знищення мертвого інвентаря, можемо без пересади твердити, що опір українського села проти „соціялістичного“ на нього наступу коштував не менше двох міліярдів карб. Дійсно, страшна цифра!

Так при большевиках помножується народний маєток!

В. Сороченко.

НАУКОВА ОРҐАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

ПЕРЕДМОВА.

Тема цих статей сьогодня дуже актуальна. Про раціоналізацію бюрової праці можна почути всюди: в книжках, у фахових часописах, навіть у щоденниках, на канцелярійних виставах, на спеціяльних курсах і викладах, від продавців канцелярійного приладдя і т. д. Але усі ті джерела аж надто часто підкреслюють технічний момент: заводження нових машин і приладів та описують їх поодиноко теж здебільшого з технічного боку, без відповідного звязку з цілістю процесу праці в підприємстві. Статя є реакцією на ту однобічність і старається підкреслювати якраз орґанізаційні моменти та виводити загальні тези і принціпи, пояснюючи їх прикладами з ділянки бюрової праці. Відси деяке занедбання технічної сторінки. Зрештою опис машин вимагає креслення, ілюстрацій, а це получене з трудністю. Знова-ж проблєми модерного книговодства і карткової системи так важні і стільки про них і говориться і пишеться, що для них, як і для бюрових машин передбачується окрему статю. В деяких частинах, нпр. про раціоналізацію чинностей і людський чинник подані тільки актуальніші речі; загальніші дані можна найти в багатьох творах і навіть у загальних підручниках приватної економії.

Література.

Автори і твори наведені тут у такім порядку, в якому цитовані в тексті; отже на першім місці автор цитований на самім початку статі, і т. д. Число зазначене в тексті вказує на того автора, з якого виключно чи переважно було взято дотичний відступ чи розділ. Часто розділ основується на кількох авторах та ще й на власних висновках, так що зацитувати того чи іншого автора було недоцільно.

1) Herches: Zur Frage der Methodik der Büro-Organisation. Zeitschrift für Betriebswirtchaft. 1928/IV.

2) Pokorný: Moderní kancelár.

3) Heyden: Die Organisation der Arbeit im hauptmännischen Büro Chemnitz 1927, 104 + 63 Formulare.

4) Kanceláž. Місячник, головно статті Покорного.

5) Sarenhofen, Lehrbriefe der Arbeitsersparnis im Büro, München, Berlin 1927, Oldenburg. 240.

6) Le Coutre, Betribsorganisation, Berlin, Wien 1930. Spaeth & Linde, 152.

7) Wolff, Attard (Holland), Die Verfassung des Kontors. Zeitschrift für Handelswissenschaft Praxis 1927/VIII..

8. Ерманский, Рационализация торговли. Москва, 1924. Центросоюз. 153.

9. Witte. Amerikanische Bürorganisation.

10. З книжки Кетґена про Америку.

11. ORO. Місячник: Obchod, reklama, organisáce, головно статя Lutovský-Kamének: Predpoklády a úkody racionalisace kanceláre 1930/II, але і інші.

12. Luguin. La normalisation des formats de papier. Mon Bureau, 1925/X.

13. Juliš. Vývoj a principy normalisace formatů papíru. Zprávy čSN. 1930/IV-VI.

14. Rosenbaum. Národohospodářský význam normalisace formatů papiru.

15. Wittman. Der rationalle Arbeitsplatz, Organisation 1929/X.

16. Mitteilungen des Internat. Rationalis. Institutes, Genf (зокрема 1928/IV. 1930.

Крім того інші принагідні статті і згадки, проспекти фірм, торг. бюр. матеріяли, оглядини контор і таких фірм і т. п.

I. Бюрова праця.

Назва: бюро, канцелярія, або ще ліпше купецька контора, має в господарській літературі також ширше значіння. „Купецька контора (бюро) обіймає всі відділи, котрі мають зносини з зовнішнім світом, а також відділи загальної торговельної адміністрації підприємства“...[1]) в протиставленні до тих відділів, що служать безпосередньо продукційним призначенням, себто до технічних відділів. При такому розумінні, взятім з загально-принятого розріжнення в промисловості, не дивно, що прихильники бюрової раціоналізації вказують на вагу контори, як осередка, звена, що сполучує продукцію і споживання, даючи першій напрям відповідно до потреб останнього, чим також забезпечується повне використання продукційної виконности і сталість праці.[2])

Таке функційне розуміння контори чи бюра могло би дати хибне уявлення про істоту раціоналізації бюрової праці, про яку в останнім часі говориться і пишеться — і часто і багато. Обєктом раціоналізації не є духовий зміст дотичних операцій, тільки зовнішнє їх виконання. Її обходить не операційний, а маніпуляційний бік справи, не ділова політика і не диспозиційна діяльність, тільки питання, при допомозі яких систем, засобів і уліпшень намічене завдання буде як найдоцільніше виконане. Питання чисто „технічне“ і з погляду даного підприємства чисто внутрішнє. Бюрова праця проявляється в писанні: робляться ріжні записи, чи то окремі (в ріжних відділах), чи звязані

в умілу систему (в книговідні); одержуються і висилаються письма (кореспонденція), переховується їх (реґістратура) і т. д. Доцільна розбудова тої, правда ширше взятої, писарської ділянки, чи в закладі, чи в адвоката, лікаря, чи вченого і т. под., є ядром раціоналізаційних змагань що до бюрової праці. Розуміється, що тереном тих змагань є в першу чергу підприємства, і тільки в дальшому — інші установи та ще й особи, але все передовсім та писарська ділянка.*)

Отже ніяке звено, що дає напрям продукції... такої високопарної реклями не потрібує. Ясна річ, що „писарська", себто власне бюрова чинність грає так велику ролю і займає так велику частину людської чинности, зокрема в підприємствах, що її уліпшення, хоч би й в незначних подробицях, дає в масі всіх однорідних випадків могутній вислід.

II. Раціоналізація.

Передумовою всякої раціоналізації є масовість і повторність однорідних дій, згл. предметів. Шляхом точного наукового досліджений поодиноких рухів працюючої людини можна дійти до висновку, котрі з них і в якім порядку є найдоцільніші; можна експеріментально встановити найзручнішу форму засобів праці (все це — речі, відомі під назвою Тейлорізму); можна — і доцільно — з низки ріжних виробів, що мають анальоґічне призначення, визначити один тільки рід, чи кілька родів, як найбільш відповідаючих розумним вимогам (стандаризація), згл. звести розміри і форми складових частин, що входять в склад поодиноких машин того самого чи спорідненого роду, до одної або небогатьох найвідповідніших норм (нормалізація). Але в усіх цих та ще деяких інших анальоґічних випадках наукове обслідування до найдрібніших подробиць коштує іноді багато часу і труду, та завсігди багато грошей, крім інших перешкод. Щоби воно оплатилося, необхідно, щоби ті рухи повторялися в безлічі випадках, щоби ті вироби продукувалися в безлічі примірниках, щоби таким чином дрібна користь, економізація — часом мікроскопічна в поодиноких випадках, в цілості дала зиск і господарський поступ. Що зусилля, оперті виключно на обєктивно-наукових методах, мусять в практиці визначатися і різкістю і гостротою протиставлення їх до тільки традиційних способів це зрозуміло; що пляновість і точне обчислювання належатимуть до істотних прикмет раціоналізації, — зрозуміло не менше.

Але в практиці розуміння раціоналізації надто звязане з хибним уявленням, що вона полягає майже виключно на заводженню нових технічно досконаліших, але коштовних, машин, та заразом на редукції людей, працюючих в дотичнім підприємстві. Зокрема в ділянці модернізації контори раціоналізація ніби переважно обмежується до заступлення людської праці новими, здебільшого американськими машинами, нпр. до книгування і под. Отже зводиться до механізації. Для країни вбогої на капітал, а „багатої" на дешеву, а то й зайву людську працю, така „машинізація" очевидно не приходить в увагу.

---

*) З цього погляду калькуляційне бюро в промисловім закладі, яке робить тільки контрольні калькуляції для внутрішньої потреби продукційних процесів, є очевидно теж обєктом раціоналізації бюрової праці, хоч згідно з наведеною на початку дефініцією воно до торгов. контори не належить. Рішає тут формальний характер чинности, а не мета, для якої ту чинність виконують.

Але-ж не є це одинока сторінка раціоналізації, хоч безумовно важна. Наукове обслідування вимагає видатків, але далеко не завсіди набування нових коштовних машин. Зрештою в бюровій ділянці масовість „продукції“ не може рівнятися масовості, нпр., в промисловості. Технічно досконала машина не мусить тут виявитися і з господарського погляду доцільною, цебто не завсіди виплачується. В конторі ще надто багато залежить на людськім чиннику та на згармонізуванні поодиноких виконів, на координації праці в одну, можливо гляду та безперервну дію. І це входить до завдань раціоналізації, яка крім технічної сторінки має також сторінку орґанізаційну.

III. Орґанізація і техніка.

Техніка і орґанізація мають багато спільного, але ріжниця між ними доволі виразна. З погляду своєї ваги для людської праці, згл. її вислідів, техніка означає збільшення видатности людських зусиль в наслідку уживання ними річевих (тобто матеріяльних) засобів праці; орґанізація — збільшення тої видатности шляхом плянової координації людей та влаштувань (інституцій).[3]) Техніка веде до подрібнішого розподілу праці, але не може при тім зупинитися, тільки мусить довести також до ґармонізації поодиноких функцій, ц.-то до суцільного обєднання працевих дій.

Заведення досконаліших машин безумовно є технічним поступом, але тим самим ще не мусить бути також орґанізаційним плюсом, коли ті машими не вчленені орґанічно до ходу праці. Технічна вищість тоді зовсім не мусить дати відповідного чи взагалі будь якого господарського висліду в розумінні економізації дотичного процесу (продукції, чи іншого). Приклад — очевидно з бюрової ділянки:[4]) — купівля автоматичної рахункової машинки. Безумовно з технічного боку вона корисна: рахується значно легче і певніше. Одначе з господарського погляду ця машинка: а) для столяра з одним учнем — недоречність; б) для перекупки — шкідливе обтяження; в) для закладу, де працює знаменитий рахівник — обоятна; г) для інших закладів, може — деякий плюс; д) де вона вчленена до орґанізаційної системи праці — величезна користь.

Цей трохи примітивний приклад вказує вже почасти на недостаточність однобічно-технічного поліпшування, цебто машинізації, але нічого не говорить про те, як і чому в деяких підприємствах машинка увійшла орґанічно до системи праці, а в інших ні. В складніших випадках справа представляється менше ясною. Певним тільки є, що багато підприємств, і то не найменших попеклося на машинізації, що не виправдала коштів.

Небезпека ця тим більша, що фахові орґанізатори часто бувають переважно тільки механізаторами і таким чином не виправдують свого титулу. Тим більше продавці бюрових машин, хоч у власнім інтересі, повинні би розуміти і пояснювати вагу відповідного *вчленення дотичної машини до орґанізаційної цілости*. Проте в катальоґах і в розмовах дуже часто не вміють пояснити щось більше, ніж технічну досконалість своїх приладів.

Приклад — машина до розмножування адрес, чи згл. їх писання. Технічні подробиці та вигоди розмальовані, як слід. Аж жах може

обняти інтересента: стільки тут блискучого механізму, — коштовного розуміється — для одного тільки викону, писання адрес! Мало котрому підприємству це може виплатитися. Правда, рекляма натякає, що апарату можна вживати і до інших цілей. Але це голословне твердження дуже мало кому щось промовляє. Розуміється, що для багатьох повторних і масових праць ця машина добра; але тоді треба відповідно пристосувати формуляри, перевести книги на картки до книгування і взагалі приноровити цілий хід справ до машини, а її — до поодиноких завдань у межах цілости. Дуже просте урядження дозволяє відбивати на формуляр чи картку з раз виготовленої металевої пластинки відповідно до потреби все іншу частину, значить, все інший текст. В сумі це дає змогу в деяких підприємствах, нпр. асекураційних, змеханізувати хід праці та зробити його простішим, доцільнішим і дешевшим. Засобом до того є тут машина, але не в своїм характері технічно вищого способу писання адрес, тільки в своїм пристосуванні до орґанізації даного закладу.*)

Принціпово завсігди треба розріжняти: 1) коли якийсь прилад дає тільки можливість краще, скорше, точніше виконати поодинокі праці, виконувані досі ручно без нього — тоді це тільки засіб технічної раціоналізації, евент. навіть не раціональної з господарського погляду — і 2) коли той прилад можна вчленити до орґанізації працевої дії так, що завдяки його вживанню вона і в багатьох інших оглядах зміниться на ліпше і в цілости дасть без порівнання могутніші висліди — тоді прилад стане також орґанізаційним чинником.

Приклад — картка, окремі вільні листки замісць книг в книговодстві. Між карткою і книгою є передусім ріжниця технічна. З одного боку звязаність листків в книзі з визначенням їх черги, а з другого — вільність, рухливість картки. З того більша безпечність у книги, але за те при картках: можливість одночасової праці кількох урядовців, порядкування по кількох ріжних мірилах (протягом часу очевидно), виділювання „мертвого“ матеріялу (вповні записаних рахунків) від біжучого і т. под. На цім місці не маємо вирішувати до подробиць спору, що краще — книга чи вільні картки, — спору, що вже зрештою загально вирішений в користь картки. Вистарчить вказати на деяку безсумнівну технічну перевагу картки. Все таки прихильники книги довго і вперто захищали свої позиції. Вищість картки не була переконуюча, бо була тільки технічна, цебто картку пропаґували головно, як засіб технічно вищий. Вона-ж є крім того ще дуже важним орґанізаційним чинником: уможливлює в першу чергу введення т. зв. прописового книгування, в якому замісць перенесення позицій з основних книг до інших по два, три і більше разів, замісць навіть виготовлювання окремих паперів, в роді посвідок і под., приходить один запис, що його перетискається за одним разом до всіх „книг“ (очевидно ведених на вільних листках), та ще може й на інші папери.

Користи й вигоди прописового книгування вимагають очевидно ширшого обговорення на відповіднім місці, але зі сказаного ясно, яке

*) Слід признати, що продавці бюрових машин часто дуже добре розуміють орґанізаційні вимоги та можливости, але писати про них бояться з огляду на конкуренцію.

значіння має картка, як орґанізаційний чинник, уможливлене зрештою, — як інакше й не може бути — її технічною вигідністю.*)

Приклад. В однім банку в відділі цінних паперів, виготовлюють за одним виконом (машиною) 6 примірників, з яких один посилають клієнтові, як розрахунок за виконане доручення, другий служить за запис у пріманоті (деннику, розбитім очевидно на окремі листки, сшіплювані потім разом), третій іде до реґістратури (копія листа), четвертий фіґурує, як запис на рахунку цінних паперів, пятий — як контрольний доклад для депозитового книговодства, шостий залишається в операційнім відділі цінних паперів на випадок пізніших реклямацій, нпр. з боку самого клієнта.

Орґанізація представляється як доцільна сполука поодиноких орґанів в один орґанізм та відповідне утворення його чинности для досягнення означеного й суцільного викону (мети підприємства).[6])

Мету визначають деінде. До оправданости, доцільности (чи ні) мети орґанізація не має відношення: вона тільки подає найдоцільніший шлях і під цим оглядом вона є „технікою“ в ширшім розумінні. Заклад (згл. бюро), є орґанізмом, правда штучним. — З подвійних його завдань: удержатися в ході (при житті) і дати відповідний господарський викон, — перше не сміє стати самоціллю.**) Орґанами його є люди, частини майна, їх комплекси, як поодинокі відділи, і тому подібне.

Орґанізація має тут завдання: визначити необхідні орґани, творити їх та відповідно їх влаштовувати, розвивати та пристосовувати до намічених чинностей, гуртувати їх і згармонізувати в суцільний орґанізм; самі чинности в свою чергу пристосовувати до природи й можливостей окремих орґанів і орґанізму в цілості, усуваючи зайві з погляду загальної співгри тертя і нерівномірности. Дальшим завданням є очевидно піддержування і постійне поліпшування раз принятого ладу та забезпечення його що до засобів, догляд над усім, контроля всіх явищ з погляду технічної і зокрема господарської доцільности.

Витворювання орґанів, оскільки це є матеріяльні засоби, не слід розуміти так, що ніби завданням орґанізаторів є вироблення їх, чи хоч визначення наперед їх конкретної форми. Вони мусять визначити лише їхню функцію і властивости, необхідні з огляду на цілість, до якої буде їх включено. Отже не так поодинокі складники, тим більше не технічне їх витворення, скільки їхня гармонійна співгра є обєктом орґанізаційної чинности. — Орґанізацією отже зветься також скупність усіх мір і влаштувань для досягнення зазначених вище цілей.

IV. Раціональна орґанізація.

Підкреслення ріжниці між технічною і орґанізаційною сторінкою раціоналізації було необхідне тому, що в практиці при вводженню нових машин надто велику вагу привязують до них, як до технічного засобу, а мало розбудовують орґанізаційні можливости та й взагалі за мало їх узгляднюють.

*) З приводу розріжнення: картка, як технічний засіб і картка, як орґан. чинник — зрозумілою стає іронія Sazenhof-ера[5]) про застарілого купця, що американку вважає подивугідним раціональним засобом, вершком книговодчого мистецтва, а свою поступовість доказує — собі! — наявністю кількох картотек, яких очевидно не вміє орґанізаційно використати.

**) Якраз в бюрах, при канцелярійній праці така небезпека мабуть найбільша!

Це розріжнення вказує заразом напрям раціоналізації в підприємствах і країнах, вбогих на капітал і з меншими можливостями для використання машин.*) Очевидно так просто й зовсім віддїлити обі сторінки раціоналізації не можна. Деякі прилади щонайменше добрі пишучі машинки, картотеки і под., купувати завсіди прийдеться, але наголос може тут падати все таки переважно на орґанізаційну сторінку, себто ходитиме не про те, щоби механічних приладів завести як найбільше, тільки щоби відповідним їх орґанізуванням добути з них і з цілости бюрового апарату якнайвищого ефекту.

V. Почин орґанізації.

Напрям і досконалість орґанізаційної системи в цілому залежить вже заздалегідь від того, яким шляхом та при чиїй допомозі прийшло до її витворення в конкретнім закладі (бюрі).

а) Емпіричним шляхом виникає вона досі в практиці найчастіше: себто уліпшення є викликане безпосередньою потребою в котрійсь ділянці, нпр. коли наслідком розвитку підприємства не вистарчає дотеперішня система книг і записів. Тоді доповнення зміни та уліпшення заводяться свідомо. В інших випадках може це мати місце навіть зовсім несвідомо, коли нпр. урядовці приносять зі собою до свого нового місця праці способи, якими працювали в давнішім.

б) Систематичним (раціональним) шляхом виникає орґанізація тоді, коли свідомо випрацьовують для даного закладу загальну орґанізаційну систему, узгляднюючи згори взаїмний звязок поодиноких складників і влаштувань. Може це мати місце і в добі повного руху підприємства (переорґанізація), а не тільки в самім початку.

В першому випадкові (емпіричний шлях) орґанізація може й краще відповідатиме потребам тої ділянки, для якої створена під впливом конкретних вимог і необхідностей, але в цілості буде дуже часто неповна і негармонійна: деякі частини будуть розбудовані добре, інші занедбані. Недостає взаїмного згармонізування складників і загальних мірил, які може і повинна узгляднювати кожна орґанізація, і що вповні здійсниме тільки при раціональнім, продуманім другім шляху, себто систематичнім. Значить в практиці, коли в одній ділянці необхідна велика реформа, треба передумати й обміркувати орґанізацію в цілости, зокрема в тих областях, які близькі тій, що вимагає вже нагальних реформ.

Приклад[7]): при реорґанізації книговідні заведено ширші формуляри дуже вигідні та корисні. Але-ж вони грають ролю і в кореспонденції, потребують машинки з ширшим вальцем, потребують віконцевих коверт також ширших. Навіть полички на склад матеріялів вже їм добре не відповідають.**)

Питання частковости чи повности орґанізації залежатиме також від того, хто є носієм орґанізаційної думки. На увагу приходить тут в першу чергу сам підприємець, але дальше й урядовці: керуючі та виконавчі. Емпіричний шлях буде тут значно частіший, зокрема коли

*) Орґанізуючи дану кількість сил і засобів, ми до їх суми вносимо якісну зміну; орґанізаційна сума є більша від аритметичної суми тих-же складників — каже Єрманський.

**) Ходить про карткове книговодство та прописову систему.

ходить про заведення новітніх засобів і способів раціоналізації в існуючім, старім підприємстві. Бувають випадки, що висилають керуючого урядовця навіть нпр. до Сполучених Держав для всебічного вивчення орґанізаційних систем, щоби потім перебудувати в цілости й пляново свою орґанізацію.*) Але без порівнання частіше рішаючі в підприємстві чинники не будуть всесторонньо інформовані щодо нових напрямів і обмежаться до частинних уліпшень в їхньому дусі, тоді як інші ділянки залишаться при трохи старших методах. У великих закладах, зрештою, бувають спеціяльні орґанізатори і тоді скорше можна розраховувати на систематичну раціоналізацію.

Дальшим типом орґанізаторів, вже з професії, є торгівці бюровими приладами, машинами і іншими орґанізаційними засобами. Їхні пропаґаційні писання і летючки підкреслюють здебільшого технічний бік питання, а за мало узгляднюють орґанізаційний чинник. На звязок з цілістю вони тим менше звертають увагу, бо вони-ж торгують не всіми необхідними орґанізаційними засобами, а кожний з них тільки деякими.

Фаховими орґанізаторами є також дорадники при окремих ревізійних і довірочних установах. Тип дуже цікавий і зі всіми даними для всебічної та систематичної орґанізаційної чинности (можуть це очевидно бути орґанізатори при кооперативних союзах — інституція, зовсім не нова по ідеї), бо мають ще й широку практику. Зарібковий момент відріжняє їх від самостійних фахових орґанізаторів, яких є зрештою небагато.

Необхідною передумовою для орґанізатора є очевидно орґанізаційний талан і широке знання шляхів та засобів, в новішій добі дуже ріжноманітних. Щойно в дальшу чергу вимагається від них точніше знання самих закладів — обєктів раціоналізації.

(Продовження буде). **Інж. Р. Димінський.**

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Стан вкладок в кредитових кооперативах в II кварталі 1930 р.

Зладжений статистичним відділом Ревізійного Союза виказ стану вкладок і позичок в союзних кооперативах за II квартал б. р. обнимає 150 кооператив (разом з Центробанком), на 232 всіх кредитових кооператив, що належали до Ревізійного Союза на початку 1930 р., або 64.6%.

*) Відомий Шіхт, з Усті н/Л (Чехія), вислав чолового книговода до Спол. держав на рік. Книговод перевів потім блискучу, дуже свідомо продуману, реорґанізацію з узглядненням усіх вимог новітньої бюрової техніки. Деякими подробицями тої орґанізації зацікавився згодом і Міжнар. раціоналізаційний уряд (нпр. фотоґрафування копій поруч з прописуванням).

Мали вони щадничих вкладок:

На початку кварталу	7,645.599 зл.
З кінцем кварталу	7,873.865 „
Приріст виносить	228.266 зл., або 3.0%.

Треба замітити, що цей виказ не обнимає більше третини союзних кредитових кооператив та що крім кредитових кооператив щадничі вкладки мають і деякі інші катеґорії кооператив. Отже поданою сумою вкладок далеко не вичерпуються зложені в союзних кооперативах ощадности нашої суспільности.

149 союзних кооператив (без Центробанку) мали вкладок:

На початку кварталу (144 кооп.)	6,274.094 зл.
З кінцем кварталу (149 (кооп.)	6,423.577 „
Приріст виносить	149.483 зл., або 2·4%.

Пересічно припадало вкладок на одну кооперативу:

На початку кварталу (144 кооп.)	43.570 зл.
З кінцем кварталу (149 кооп.)	43.111 „
Зменшення виносить	459 зл.

Пересічна висота одної вкладки в тих кооперативах, котрі подали відомости про скількість вкладок виносила:

На початку кварталу (88 кооп.)	232.4 зл.
З кінцем кварталу (73 кооп.)	253.3 „
Маємо збільшення на	20.9 зл.

Так представляється справа вкладок для кредитових кооператив всіх разом (без Центробанку).

Перейдемо до окремих ґруп.

Кредитові кооперативи діляться на три ґрупи: повітові (украінбанки), льокальні (райфайзенки) і інші (кооперативи з поширенням діяльности на цілий край, як „Дністер“, або станові).

I. В повітових кооперативах стан вкладок виносив:

На початку кварталу (61 кооп.)	3,283.276 зл.
З кінцем кварталу (63 кооп.)	3,640.573 „
Приріст виносить	357.297 зл. або 10·9%.

Пересічно на одну кооперативу припадає вкладок:

На початку кварталу (61 кооп.)	53.824 зл.
З кінцем кварталу (63 кооп.)	57.787 „
Маємо збільшення на	3.963 зл.

Пересічна висота вкладки виносить:

На початку кварталу (32 кооп.)	314.0 зл.
З кінцем кваталу (28 кооп.)	337.1 „
Маємо збільшення на	23.1 зл.

II. В льокальних кооперативах стан вкладок виносив:

На початку кварталу (78 кооп.)	656.620 зл.
З кінцем кварталу (81 кооп.)	733.125 „
Приріст виносить	76.505 зл., або 11.7%.

Пересічно на одну кооперативу припадає вкладок:

На початку кварталу (78 кооп.)	8.418 зл.
З кінцем кварталу (81 кооп.)	9.051 „
Маємо збільшення на	633 зл.

Пересічна висота вкладки виносить:

На початку кварталу (54 кооп.)	105.8 зл.
З кінцем кварталу (44 кооп.)	114.8 „
Маємо збільшення на	9.0 зл.

III. В ґрупі „інших“ стан вкладок виносить:

На початку кварталу (5 кооп.)	2,334.198 зл.
З кінцем кварталу (5 кооп.)	2,049.879 зл.
Маємо зменшення на суму	284.319 зл. або 12·2%

Як бачимо, в цій нечисленній ґрупі кооператив (5), маємо досить поважну суму вкладок, майже три рази більшу, як в 81 льокальних кооперативах. Але ці вкладки припадають головно на кредитову кооперативу „Дністер“. Зменшення вкладок в цій ґрупі припадає виключно на „Дністер“, це вплинуло також на зменшення висоти пересічної на одну кооперативу для всіх ґруп (див. вище).

„Дністер“ мав на вкладках:

На початку кварталу	2,127.019 зл.
З кінцем кварталу	1,814.735 зл.
Зменшення виносить	312.284 зл. або 14·2%.

Чим це велике зменшення вкладок в „Дністрі“ протягом останнього кварталу пояснюється — не знати.

IV. В Центробанку, котрий у виказах йде окремо, в характері центральної каси для союзних кооператив, стан вкладок виносив:

На початку кварталу	1,371.505 зл.
З кінцем кварталу	1,450.288 зл.
Приріст виносить	78.783 зл. або 5·8%.

Вкладки в Центробанку зложені на 2.153 книжочках; пересічно на одну вкладку припадає (з кінцем кварталу) 673.6 зл. Є це переважно вкладки приватних осіб і тільки в незначній части — союзних кооператив. Отже що-до характеру (походження) вкладок наша центральна каса не відріжняється поки-що від загалу кред. кооператив.

Опроцентовання вкладок виносить переважно 7—10%.

З повищих цифрових даних бачимо, що, з виїмком ґрупи „інших“, решта кооператив виказують приріст вкладок, при чім цей

приріст процентово найбільший в льокальних кооперативах (11.7%). Але не богато від них відстають і кооперативи повітові (10.9%), натомісць Центробанк виказує два рази слабший приріст (5.8%). З причини значного зменшення вкладок в ґрупі „інших" (Дністер") приріст для всіх кредитових кооператив (з Центробанком) знижуєтьcя до 3.0%, а без Центробанку до 2.4%. Відповідно до збільшення загальної суми вкладок, маємо збільшення пересічних на одну кооперативу і на одну вкладку, так в повітових, як і льокальних кооперативах. Пересічна одної вкладки виносить (з кінцем кварталу) в повітових кооперативах 337.1 зл., в сільських кооперативах три рази меншу цифру — 114.8 зл. Не є це високі цифри. А все-ж не є це і масові ощадности. А загально визнаною і для всіх очевидною річию є, що лише дрібні, масові ощадности можуть забезпечити нашим кооперативам потрібний їм сталий оборотовий капітал.

У виказі за І квартал 1930 р. стан вкладок з кінцем кварталу у всіх кредитових кооперативах (без Центробанку) подано в сумі 5,466.090 зл., в порівнанні зі станом на початку того кварталу — 5,705.461 зл. — виказано було зменшення вкладок на суму 239.371 зл., або 4.2% (Див. „Кооперативна Республика", ч. 6. за червень б. р.) Коли-ж взяти за суму вкладок з кінцем І кварталу цифру, подану у виказі за другий квартал, як сума вкладок на початку II кварталу (6,274.094 зл.) та порівняти з сумою вкладок на початку І кварталу (5,705.461 зл.), то і для І кварталу будемо мати приріст вкладок на суму 568.633 зл. або на 10.0%.

Таким чином в обох кварталах б. р. мали-б ми приріст вкладок, при чім цей приріст в першому кварталі був-би процентово чотири рази більший від приросту в другому кварталі.

Велика ріжниця між станом вкладок з початком II кварталу і станом вкладок з кінцем І кварталу походить звідси, що в обох кварталах викази обнимають ріжну кількість кооператив і в ріжному (не тому самому) їх складі. З цеї причини не можна порівнювати цифрових даних виказу за останній квартал, з такими-ж даними виказу за попередній квартал, з цеї-ж причини і виведений нами 10.0%-ий приріст вкладок за І квартал не може уважатися певним.

Подивимося, як вкладки розподіляються між окремими ґрупами кооператив, яку питому вагу має кожна ґрупа.

З кінцем II кварталу мали вкладок:

		в абсолют. цифрах	в % до загал. суми
Повітові копер.	(63)	3,640.573	46.3
Льокальні кооп.	(81)	733.125	9.3
Інші копер.	(5)	2,049.879	26.0
Центробанк	(1)	1,450.288	18.4
Разом	(150)	7,873.865	100.0

Виходить, що головна маса вкладок — 46·3%, отже близько половини, припадає на повітові кооперативи. На льокальні кооперативи, котрих виказ обнимає на 18 більше від повітових, припадає заледво 9.3% вкладок, не ціла десята частина всіх вкладок. На кооперативи інші (серед котрих головне місце займає „Дністер") враз з Центробанком припадає 44.4% вкладок, майже стільки, скільки на

63 повітові кооперативи. З цього слідує, що льокальні кооперативи, головним призначенням яких є, власне, збирання ощадностей, поки-що в дуже слабій мірі виправдують це своє призначення; з більшим успіхом виконують це завдання повітові кооперативи і майже дорівнюють їм в цьому ділі львівські центральні кредитові установи.

Всеж треба підчеркнути, що льокальні, сільські кооперативи хоч і мають найменший уділ в загальній сумі вкладок, але вони виказують натомісць **найвищий процентовий їх приріст.** Це є добрий і надійний обяв.

Дальший приріст вкладок так в сільських, як і в повітових та центральних кредитових кооперативах повинна забезпечити систематична праця в цьому напрямі управ кооператив і інших покликаних чинників, щоб наші кооперативи могли заспокоювати потреби населення в кредиті і охороняти його від лихви. **А. Ж.**

Шкільна кооператива Станиславівської укр. ґімназії. Шкільна кооператива „Єдність“ числила в біжучому шк. році 252 членів. Вона веде три відділи: товаровий, споживчий і щадничий. Щадничий відділ виказав заощаджену квоту 1.657.70 зол., які то гроші льокується в „Кооперативнім Банку в Станиславові“, де вони процентуються. Про рух в кооперативі свідчить слідуючий рахунок білянсу, що його затвердили Загальні Збори кооперативи дня 24. червня 1930. р.

I. Рахунок оборотів.

Р-к каси	5.339 48	3 138 65
„ щадниці . . .	194 96	1 657 70
„ уділів	4 80	236 —
„ товарів	2.452 96	2.881 23
„ адміністрації .	80 63	— —
„ запасного фонду	— —	230 25
„ довжність . .	465 25	393 25
	8.537 08	8.537 08

II. Рахунок страт і зисків.

З рах. товарів . .	— —	455 12
З рах. адміністр. .	80 63	— —
Сальдо до білянсу .	374 49	— —
	455 12	455 12

III. Білянс.

Р-к каси	2.200 83	— —
„ щадниці . . .	— —	1.462 74
„ уділів	— —	231 20
„ запасу товарів .	26 85	— —
„ запасного фонду	— —	230 25
„ довжність . . .	71 —	— —
„ страти і зиски .	— —	374 49
	2.298 68	2.298 68

За допомогою кооперативи отворено в тутешнім закладі „фризієрню“, яку веде Федишин, уч. V б. кл., а з якої користають всі учні закладу по цінах значно низших, як в місті.

Заходом кооперативи відбувалися сходини членів, на яких обговорювано в присутности опікуна кооперативи справу ощадности. Дня 27 жовтня 1929. уладила кооператива Свято ощадности.

До управи кооперативи належали ученики 6 і 7 кляс. До Надзірної ради належали ученики 6, 7 і 8 кл.

Українська кооперація на Закарпатті. Українська кооперація на Закарпатті згуртована в краєвім кооперативнім Союзі, що називається: „Краєвий Дружественний Союз“ в Ужгороді.

З кінцем 1929 р. належало до Союзу 426 кооператив. З них 150 кооператив було нечинних. Це старі передвоєнні кооперативи, котрі перебувають в стані ліквідації. Чинних є 276 кооп.

Кооперація на Закарпатті є в більшости сільсько-господарською. Між типами чинних кооператив находимо:

Кредитових а) з необм. пор. 61, б) з обм. пор. 74, споживчих 88, господарських (пахтові) 26, домашнього промислу 2, овочевих 1, молочарських 3, скотводних 1, винарських 4, лісо-робочих 6, будівельних 3, інших 7.

Провід Краєвого Дружественного Союза є тої думки, що належить в першу чергу поглубити діяльність існуючих кооператив, рівночасно підготовляючи ґрунт під нові коперативи, а не закладати богато кооператив, доки не буде вишколених людий, котрі моглиб кооперативи вести. Тому в останньому

1929 р. прибуло лише 25 нових кооператив (не рахуючи 44 старих, нечинних, приділених до Союза краєвим урядом).

Головну увагу звернула Управа Союза на кредитові кооперативи, уважаючи наладнання здорового селянського кредиту найважнішою, підставовою для здорового розвою кооперації справою.

З кінцем 1929 р. розпоряджали кредитові кооперативи, зєднані в Союзі, 6,668.036 Кч. В порівнанні до 1928 р. вкладки зросли кругло на 1 міліон Кч. Від вкладок платиться лише 5%.

Позичок уділено 1929 р. на суму 16,269,771 Кч. проти 10,386, 076 Кч. з р. 1928. Уділено позичок на 57% більше. Висота позичок була найвища 2.000 Кч. Коли порівняти позички, уділені членам — кооперативами, то кооперативи уділили цілу четвертину кредиту, який перейшов до малого і середнього хлібороба Закарпаття.

Процентову стопу знижено на 8% без жадних інших доплат. Попит за цим дешевим кредитом був дуже великий і Союз не міг обслужити всіх заінтересованих з огляду на брак відповідного капіталу.

Інші типи кооператив проявляли меншу діяльність задля браку відповідних фондів і вишколених робітників. Мається на думці протягом 1930 р. створити закупочну централю. Це буде тоді можливе, як кредитова кооперація настільки стане на ноги, що зможе фінансувати торговельну діяльність централі.

Ревізорсько-інструкторську працю провадили 4 ревізори Союза. Праця в кредитових кооперативах досить добре наладнана. За те в споживчих трапляються часті недомагання, манка, тощо, задля браку сил.

20. травня 1930 р. відбулися в Ужгороді Збори Союза. Ділова дискусія виказувала добрі і злі сторони діяльности. Підчеркувано правильну дорогу Управи, що в першу чергу старається розбудувати кредитову кооперацію.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Діяльність Скандинавської кооперативної гуртівні в 1929 р. Звіт цієї гуртівні, що є торговельною централею споживчих кооператив Данії, Норвеґії, Швеції та Фінляндії видано з нагоди річних Загальних Зборів Гуртівні, що мали місце в Стокгольмі. Цей звіт свідчить про цілком задовольняючий розвиток. 1929 рік, що є 11-м роком діяльности орґанізації, визначився особливо сильним зростом оборотів Гуртівні — на 30%. Цей зріст треба приписати в першій мірі, як що не виключно цему фактові, що 1929 рік становить перший період діяльности після приступлення до Гуртівні двох фінляндських гуртівень. Участь цих двох орґанізацій разом в збільшенні оборотів Скандинавської Гуртівні, що виносить 7 міл. корон, переступає цифру 5 міл. корон, які розподіляються між ними майже в рівній мірі. Шведська й Норвежська Гуртівні рівнож купували в 1929 році товарів більше, як в 1928 р. і нині шведська гуртівня стоїть після доконаних закупів на першому місці між союзними гуртівнями. Противно закупи данської гуртівні, що досі займала перше місце, виказують деяке зменшення у відношенні до 1928 р.

Разом обороти Скандинавської Гуртівні переступають цифру 30.7 міл. корон (в 1928 р. — 23.6 міл. кор.), котрі так поділяються між союзними гуртівнями:

Гуртівня Фінляндії (1) . .	0,2	2,83
„ „ (2) . .	0,1	2,85
„ Норвеґії	0,78	1,32
„ Швеції	10,30	12,32
„ Данії	12,27	11,45

Надвишка після виплачення відсотків піднялася до 323.946 кор., що вказує на поступ в порівнанні до р. 1928, який закінчений був чистою надвишкою лише в розмірі 263.000 кор. Надвишка, осягнена протягом 11 років діяльности кооперативи, виказує загалом 2,8 міліонів корон.

Поступ кооперації в Чехословаччині. Сучасний стан кооперації в Чехословаччині, за даними останнього звіту Центрального Союзу чеських сільсько-господарських кооператив, на 1-ого січня 1930 року представляється в такому вигляді:

Загальна кількість кооператив в країні (проти 15.676 в р. 1928) 16.440

До цих кооператив належать слідуючі:

1. Кредитові кооперативи:	
а) системи Райфайзена	5.132
б) системи Шульце-Деліча	1.824
2. Сільсько-господарські кооперативи (для продажі та накупу, для використання електричности то що)	5.099
3. Продукційні кооперативи робітників та ремісників	1.561
4. Споживчі кооперативи	1.117
5. Будівельні кооперативи	1.584
6. Інші кооперативи	123
Загальна кількість кооперативних союзів в Республиці	49

Ці кооперативи розділяються по ріжних частинах країни в наступний спосіб:

	Кількість: Кооп.:	Союзів:
Чехія	8 611	25
Моравія	3.649	9
Шлеськ	701	6
Словаччина	2.638	4
Підкарпат. Русь	429	5

Кількість членів в кооперативах Республики перевищує два і пів міліона. Значний розвиток кооперації в Чехословаччині за останніх 10 років може бути підтверджений де-кількома цифрами іншого порядку, а саме:

	За 10 р.: мiл. кор.	В р. 1929: чехосл.
1. Загальна сума вкладів в кредит. коопер.	4.500	15.000
2. Річний оборот Центрального Союза сіль. госп. кооп. (Прага)	8.000	20.600
3. Лишок вкладів в Центральнім Союзі (п. 2)	391	887
4. Власні капітали Центрального Союзу (п. 2)	11	111
5. Продано Центр. Союзом спож. коопер.	294	605
6. Продано с.-г. кооперативами для продажі та накупу	110	547
	(27.677 ваґонів)	(97.549 ваг.)

Все вище сказане свідчить про безсумнівний поступ кооперації в Чехословаччині.

С. Б.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Зворот (?) в господарській сітуації Польщі. Так характерізує теперішню хвилю, що її переживає Польща, Інститут для досліду господарської конюнктури.

На грошевому ринкові наступив значний корисний зворот під впливом покращання стану платездатности, започаткованого ще в червні і липні ц. року. Хоч загальний відсоток запротестованих векслів піднісся з 17.2% в червні до 18.8% в липні, одначе ця звишка є сезонова. Враховуючи сезоновість, протести векслів в Банку Польськім впали з 5.93% в червні до 5.06% в липні. Цей факт потягнув за собою зріст довіря в кредитових стосунках. Портфель векслевий в Банку Польськім розширився, що уважається за позітивне явище і має свідчити про збільшення товарових оборотів і промислової продукції. Розширенню дисконтової діяльности банків товаришить приріст вкладів.

В продукції рівнож виступає тенденція до розширення. Це виразніше починає уявнюватися і на товар. ринках: внутрішній збут виразно побільшився в ділянці вугля та промислових і сіл.-господарських машин. Загальні ж розміри виробництва зросли тільки незначно. Запотребування збільшилося. В деяких же промислах не тільки не наступило розширення, але передбачається навіть редукція праці. Упадок виробництва виявився в липні в таких промислах: металевім, машиновім, деревнім, споживчім, паперовім та особливо сильно в одяговім. Загально беручи, Інститут так характеризує сучасну сітуацію Польщі: „Тепер входимо вже поволі до такої стадії депресії, котра характеризується певним зростом продукції. Це не означає принаймні, що конюнктура входить в фазу поправи. Депресія триває далі...“

Зниження відсоткової стопи. Розпорядженням міністрів скарбу й справедливости (Денн. Законів ч. 50, поз. 424 з р. 1930), обовязуючим з дня 16. VII. б. р. знижено стопу відсоткову з 12% на 11% в річному відношенні.

Від того дня кредитові установи, а

в тім кредитові кооперативи мусять побирати від уділюваних позичок 11% річно замість дотеперішніх 12%.

Стопа дисконтова від векслів залишилася та сама: 8% річних.

Протести векслів в липні 1930 р. Загальна сума запротестованих в Банку Польськім векслів за липень б. р. виносила 11.034.394 зл., з чого на рільництво припадає 1.107.067 або 10.03%, на вовняний промисл 3.707.219 — або 33.60%, на металеву галузь промисловости 781.614 або 7.08%, на шкіряну 372.628 або 3.37%, на деревний промисл 416.347 або 3.77%, на інші галузі — 4.649.517 або 42.15%.

Обороти на варшавській збіжевій біржі впали в останніх місяцях до мініма. Бувають біржові зібрання, на котрих не відбувається жадних інших трансакцій крім інтервенційних.

На краєвому збіжевому ринкові в звязку з задовольняючими результатами врожаю (особливо на жито) так під кількосним, як і якісним оглядом, — зазначилася зараз же по жнивах значна знижка цін. Найсильніше впали ціни на пшеницю, а в значнім степені на жито, ячмінь і овес. Пшениця, яка коштувала в липні 50 зл .за 100 кґ., впала в другій половині серпня на 32.00—34.00 зл. Жито з 20.— зл. знизилося до 17.00—19.00 зл.

На ринку більша подача пшениці, як жита.

В початку вересня в звязку з усталенням цін на збіжа за границею — (на заморських ринках) збільшилася подача збіжа на внутрішньому ринку в Польщі.

Обороти на муку протягом останніх двох місяців рівнож впали, особливо в значній мірі змаліли обороти з пшеничною мукою. Ціни впали. Дня 18. VIII. б. р. пшенична мука 4/°—40% коштувала в гурті зл. 75.— Житня — 60% — зл. 32.—

Ціни на житній ґрис падають. Каша так само виказала зменшення оборотів. Ціни одначе не улягли значним змінам. Варшава, дня 18. VIII. б. р. за 100 кґ. в злотих: ячмінна І сорт — 42, II — 40; перлова „А“ — 65.—; гречана палена — 70—65; ломана — 66—61; біла — 73; краківська І сорт — 93—112; пшоняна І сорт — 70—62, II сорт — 58.—.

Масло і яйця. „Маслосоюз“ платив кооперативам дня 30. VIII. 1930 за експортове масло 4.30 зл., десерове — 4.20; літра молока 25 сот., літра сметани 1.30 зл. Копа яєць 5.60 зл.

УВаршаві дня 18. VIII. б. р. 1 кґ. легкосоленого масла зл. 4.80. Яйця свіжі за скриню в 1.440 шт. зл. 155.—, за копу — 6.60.

Смалець американський дня 18. VIII. 1930 1 кґ. зл. 3.40, краєвий 1 кґ. — зл. 3.45. Солонина американська 1 кґ. — 3.40, краєва 1 кґ. — 3.20.

Вивіз худоби і безріг з Польщі в останніх місяцях впав до розмірів, які збудили неспокій в заінтересованих кругах. Причинами зменшення експорту уважаються: 1) демпінґовий вивіз з Німеччини на ринки, де досі панував польський експорт (гол. Відень), 2) розвиток годівлі в краях, до котрих Польща досі вивозила і 3) упадок цін на ринках збуту.

В липні сітуація для Польщі покращала; про це свідчить збільшення польського вивозу на віденський і пражський ринки. У Відні нпр. біля 50% цілої достави було з Польщі. Німці слабше постачали свій товар в цьому часі. В серпні ця конюнктура удержується. На загальний імпорт до Відня, що виносив 66.000 штук безріг, Польща доставила 30.000 шт., а разом з битою свининою — 39.000 шт. Крім того доставлено — 40.000 шт. телят у битому стані, і з цим експорт досягнув т. р. найвищого досі рівня. Ціни стояли кориснішi для польського експорту.

Таксамо і на пражському ринкові наступило поліпшення. Загалом достава з Польщі до Праги виносила в липні 29.870 шт. свиней.

Достава німецьких і краєвих свиней до Відня підчас останніх торгів в серпні рівнож була поміркована, але збільшився натомісць довіз з Південнославії так солонини, як і мяса. В звязку з цим ціни дещо заломилися.

Треба чекати, що, в звязку з добрим врожаєм кукурузи в Південнославії, достава безрог звідтам досягне на весну значних розмірів.

Вивіз беконів і шинок з Польщі до Анґлії, не зважаючи на конюнктуральні трудноші на анґлійському беконовому ринкові, зростає. В липні доставлено на анґлійський ринок 19.000 кв. (квінтилів) беконів і 4.800 кв. шинок. У відношенні до липня м. р. цей експорт виказує зріст беконів на 3.000 кв. шинок на 2.300 кв.

Вивіз дерева з Польщі в першому півріччі 1930 р. на заморські ринки через Ґданськ виносив 487.997 куб. метрів. Рівняючи до вивозу дерева за перше півріччя 1929 р., який виносив

370.113 куб. метрів, цьогорічний вивіз виказав зріст на 110.000 куб. метрів. Мабуть в наслідок неуспіху деревного провізорія з Німеччиною, деревні промислові сфери задумують посилити вивіз дерева на північні ринки і скерувати взагалі свою експанзію в цьому напрямі. З цією метою по повороті делеґата деревної ради з Німеччини відбудеться засідання згаданої організації, як рівнож деревна конференція в Міністерстві рільництва.

Торговельний білянс Польщі в липні 1930 р. був знов активний. Після тимчасових підрахунків Статистичного Уряду у Варшаві вивіз товарів за границі Польщі виказав додатнє сальдо в розмірі 2.468 тис. злотих.

Привезено в липні товарів на 310.258 тон вартости 195.308 тис. зл. Вивезено 1.601.351 тон вартости 197.776 тис. злотих. В порівнанні до червня б. р. привіз збільшився у вазі на 70.755 тон вартости 17.940 тис. зл., вивіз зріс у вазі на 263.413 тон вартости 28.502 тис. зл.

Збільшилися в привозі машини, апарати (на 0.7 міл. зл.), помічні погної (на 4.9 міл. зл.), металі і металеві вироби, середники комунікації і т. д. Зменшилися в привозі споживчі артикули (на 4.2 міл. зл.), вовняні матеріяли й вироби з них.

У вивозі значно зросли споживчі артикули (на 13.0 міл. зл.), дерево (на 5.4 міл. зл.), вугіль (на 4.4 міл. зл.), металі (на 3.2 міл. зл.) та вовняні вироби (2.0 міл. зл.).

Скільки коштує премійований вивіз збіжа. Акція вивозових збіжевих премій провадиться в Польщі вже 40 тижнів (до кінця серпня). Білянс цієї акції представляється так: протягом 35 тижнів, себто від хвилі видання роспорядження про вивозові премії дня 16. листопада 1929 р. до 20 липня б. р. премійований вивіз збіж осягнув 417.732.6 тон, а висота уділених премій — 21.586.825 зл. З загальної кількости премійованого вивозу 52% припало на жито, 33% — на ячмінь, 12% — на овес і 3% на муку. Солоду, пшениці й ячмінної каші вивезено небогато, заледви 497,5 тон.

Урядове звідомлення а за ним і преса однак промовчують в чиї руки попали ці премії...

В справі нормалізації перемолу жита уряд виготовив проєкт роспорядку, встановляючий мінімальну норму перемолу для цього збіжа у висоті 60%. Супроти такої децизії спільна репрезентація Союзів млинарського промислу, надала телеґрафічно своє жадання, домагаючись знижки перемолової норми на 50%. Уряд тимчасово завісив свою ухвалу відносно норми в 60%.

Синдикат дрену і дахівок. Для уникнення великої взаїмної конкуренції керамічні фабрики, продукуючі дрени й дахівки, утворили синдикат (картель) під назвою: „Зєдночене витвурцуф дрен і дахувек", обіймаючий всі більші заклади в краю за винятком німецьких підприємств на Познанщині й Поморю та краківського району. Новий синдикат установив одностайні ціни льоко ваґон фабрика, обовязуючі всіх його членів.

Міжнародня рільнича конференція, скликана урядом Польщі, радила у Варшаві в днях 28—30 серпня б. р. Запрошення були вислані до всіх хліборобських держав, які (крім Литви) і взяли в ній участь: Болгарія, Естонія, Південнославія, Латвія, Угорщина і Румунія. Фінляндські представники були присутні в ролі обсерватора. Делеґат Секретаріяту Ліґи Націй також взяв участь в ролі обсерватора.

Безпосередньо по урочистім відкриттю конференції відбувалися на протязі двох днів замкнені засідання комісій, а в суботу 30. IX. по кінцевому пленарному засіданні, на якому принято цілий ряд резолюцій, випрацьованих комісіями, конференція була замкнена.

Конференція висловилася за реорґанізацією експорту сіл.-господарських продуктів, далі в справах концентрації і контролі експорту, уодностайнення статистичних метод, за знесенням вивозових премій і реорґанізацією ветеринарійної служби; виступила з проєктом технічної фінансової комісії для справ рільничого кредиту, дала відповідь Лізі Народів в справі митних збіжевих тариф, висловилася за періодичне скликування таких конференцій і нарешті за сталий взаїмний контакт держав сільсько-господарського типу.

Конференція мала урядовий характер наради офіційних керівників економічної політики (головно міністрів рільництва) учасних на ній держав.

Перший Міжнародній Конґрес Ремесла в Римі відбудеться в днях 20—22 вересня б. р. На цьому конґресі візьмуть участь представники ремісництва з 20 держав а в тому числі й Польща.

Інавґураційну промову виголосить на відкриттю Конґресу італійський міністр корпорацій Осип Ботай.

Конґрес цей — перша спроба консолідації ремісничого промислу в міжнародньому маштабі, матиме велике значіння для ремісництва в цілому світі, бо дасть вказівки для зміцнення і поставить витичини, визначить напрямні дальшого розвитку та місце ремісничого промислу у ріжних народів.

Ця справа (ремісничого промислу) набирає тим більшої ваги, що нею починають поважно цікавитися уряди деяких держав (приміром: Німеччина, Італія, Польща) та ріжні суспільні і господарські чинники серед цих і в богатьох інших народів, в супереч науці певного дуже поширеного світогляду, що засудив ремесло і ремісничий стан на загибіль.

В Польщі ремісництво розгорнуло широко свої організаційні рямці. Воно виявляє велике зацікавлення римським конґресом і подбає про належиту репрезентацію на ньому. Його орґанізаційним осередком в Польщі являється „Зєдночене Стану Сьреднеґо". До завязання цього обєднання, а тим самим довершення орґанізації ремісництва в загально-державному маштабі дійшло ще 18. IV. 1926 р. Обєднання потім відбуло ряд ремісничих зїздів ширшого, загально-краєвого і льокального значіння, закінчивши цю акцію великим маніфестаційним конґресом польського ремісництва і міщанства взагалі, що відбувся 1-го грудня м. р. у Варшаві.

В нашому народньо-господарському житті, що знаходиться щойно в початках своєї розбудови, ремісництво (і кустарництво) відограє не останню ролю. Але про його ширші орґанізаційні кроки досі не чутно. Що робиться в цьому році, також нічого не знаємо. А між тим конечною є вже потреба виявлення орґанізаційного відношення українського ремісництва і промислу до польського тут в краю, як не на міжнародньому форумі.

Обмеження імміґрації до Канади. Не чекаючи поки збереться федеральний парлямент, що займеться проєктами поборювання безробіття, міністр для справ імміґрації В. Йордон заявив 16. серпня урядово, що Канада взагалі не зможе впускати імміґрантів. Позволення на вїзд видаватимуться тільки „досвідченим рільникам, що матимуть вистарчаючі для загосподарення і утримання себе засоби".

Зміна імміґраційної політики Канади наступила в наслідок побіди консерватистів, що йшли до останніх виборів під повищим гаслом, як засобом боротьби з безробіттям. Забороною імміґрації найбільше діткнені будуть анґлійські кольоністи, але й українська еміґрація до Канади так само потерпить сильно.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: Іван Филипович.

Друкарня Вид. Спілки „Діло", Львів, Ринок ч. 10.